

**The Project Gutenberg eBook of En piga bland pigor, by Ester
Blenda Nordström**

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: En piga bland pigor

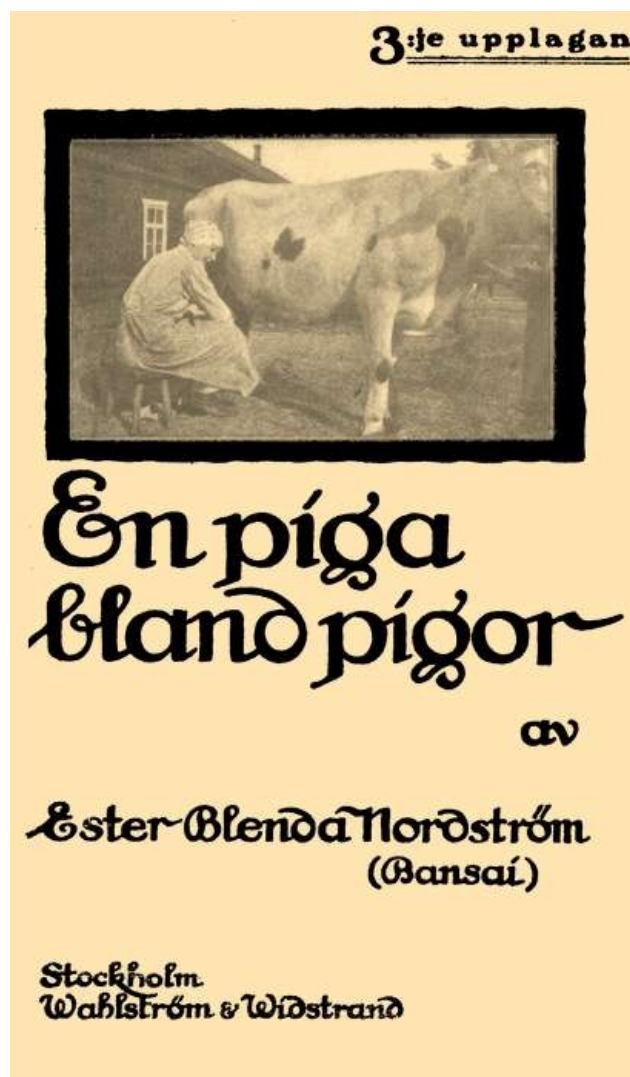
Author: Ester Blenda Nordström

Release date: May 15, 2015 [EBook #48961]

Language: Swedish

Credits: Produced by Jens Sadowski

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK EN PIGA BLAND PIGOR ***

EN PIGA BLAND PIGOR

Av

ESTER BLENDA NORDSTRÖM

TREDJE UPPLAGAN

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

TRYCKT HOS ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEB.
STOCKHOLM 1914

De skildringar, som här föreligga i bokform ha redan förut delvis varit publicerade i det de under sommarens lopp stått införda i Svenska Dagbladet som artikelserie med rubriken »En månad som tjänsteflicka på en bondgård». I sitt nuvarande skick äro de emellertid något omarbetade och mera utförliga samt dessutom tillökade med en hel del fullständigt nya kapitel.

När jag nu sitter och tänker tillbaka på alltsammans, så tror jag inte det är verklighet — så tror jag inte, att det någonstädes långt nere i Sörmland finns en bondgård, där jag tillbringat en strävsam och lång månad, uppfylld av arbete och mödor — så tror jag inte, att där alltjämt rör sig samma människor i samma tunga, aldrig slutande tramp, i samma hårda, eviga knog, där en härlig och hel vilans dag aldrig lyser upp och lättar, där den ena dagen är den andra så fullkomligt lik, att man knappt för sitt liv kan skilja dem åt i minnet. Och tanken på dem kommer mig att gripas av en ömhet, en stor ömhet för dem, för deras samvetsgranna, tysta slit, som ingen, som ej prövat det vet något om, som ingen någonsin kommer att förstå och uppskatta förrän han själv varit med om det — *som en av dem*.

Det är nu egentligen inte bondfolk och lantarbete i allmänhet jag tänker tala om — det är speciellt tjänsteflickorna och deras liv jag vill försöka skildra. Sådant det är. Utan överdrifter och utsmyckningar. Sådant det var och tedde sig för mig den månad jag var en av dem, en arbetare i ett sparsamt och motvilligt rekryterat led. Kanske kommer många att invända: en månad är alls inte lång tid nog, för att göra en skildring fullständigt pålitlig, för att det man berättar ska bli ett helt, som ej behöver och kan kompletteras, på trettio dagar kan man inte sätta sig in i allt. — Och jag medger gärna att man inte kan det heller. Men på trettio dagar hinner man få just så mycken inblick i förhållandena, att man åtminstone kan lära sig förstå, vad ett helt sådant liv innebär av arbete och försakelse.

Att det verkligen *är* så mödosamt och glädjelöst och tungt bevisas kanske bäst därav, att det för varje år, som går, blir allt svårare att anskaffa tillräcklig kvinnlig arbetskraft till lantgöromål. För en utomstående blir orsaken inte lätt att finna — jag minns själv, vad jag länge gick och funderade på den utan resultat. Och till slut beslöt jag att ge mig in i alltsammans, okänd och olärd, men med ögon som sågo. Så tog jag en plats — svårigheten att få en var alls ingen. På en annons fick jag över femtio svar, betyg fordras aldrig när det gäller tjänst hos bönder, ingen frågar efter frejden ens. Har man haft en plats förut så är det bra, har man ingen haft så är det också bra: »hon får väl lära sig till» heter det då. Och jag fick lära mig till!

Om jag ock bleve tusen år gammal tror jag aldrig på jorden jag skulle kunna glömma den dagen jag kom till min plats som piga. Om jag bleve tusen år gammal skall jag ändå aldrig kunna få ur mitt minne den stunden, den resan, den ankomsten. Fyra timmar på tåg neråt landet, vid stationen skulle jag hämtas av husbonden för att sedan åka en mil landväg. Riggad var jag och blommor hade jag fått av skrattande vänner och bekanta, som viftade av mig, och jag kände mig mest som en Amerikaresande när jag sjönk ned på en tom bänk i kupén och började övertänka situationen. Det gick som en lång rysning över mig, när jag såg framåt mot den månad som väntade, och det var just inte med glada tankar jag stirrade ut genom fönstret, som var smutsigt och regnigt och grått — en trist och beklämmande fyrkant där bilderna gled förbi lika snabbt som på en biograf. Liljeholmsbron, Älvsjö, Huddinge — herre gud om jag vore på hemväg i stället! frös jag till invärtes och började beskåda mig själv så gott jag kunde. Allting var främmande och kändes så underligt. En lång brun kappa, händerna i bruna bomullsvantar och genom den glesa vävnaden blänkte en bred gullring fram som tecken på min nya värdighet av förlovad. Vad var det nu han hette min fästman? funderade jag. Svensson — nej Andersson — *nej* Bernhard Karlsson. Det stod ju i ringen: »Din egen Bernhard». Vad i all världen hade jag fått det namnet ifrån — Bernhard! Det var då det löjligaste jag kunnat hitta på, varför inte Karl, August eller Ernst eller vad som helst utom det där fåniga namnet. Jag satt och retade upp mig själv och skrattade litet överlägset åt min egen tydliga och odisputabla nervositet.

9

Vad var det jag var rädd för? Att de skulle förstå ögonblickligen, att jag inte var någon riktig piga, att de skulle köra iväg mig genast och skratta ut mig, kanske bli ursinniga. Nå, än sen då, det vore ju förargligt, men jag kunde få hundra andra platser utan spår till ansträngning. Bondpigor är det ont om och kvalifikationerna behöva inte nödvändigt vara så storartade. Bara man var stark och inte rädd för att ta i och kunde mjölka. Jag tittade ned på mina händer, drog av vantarna och granskade fingrar och handlovar noga. Jovars starka voro de nog, det var ingen fara, men kanske litet för fina, trots alla ansträngningar att få dem att se ut som arbetsnävar: jag hade gjort ren en bilmotor innan jag for och oljan och smutsen hade trängt in bra nog i porer och nagelrötter. Jag tänkte på allt det arbete jag reste emot, visste nog vad jag gav mig in i, men funderade allt ändå en smula hur det skulle gå i början. Mjölka och tvätta, baka och väva, laga till svinmat och hönsmat, kanske mocka i ladugården. Ånej inte det, till 20 kor och ungnöt, dessutom hade de väl ladugårdskarlar. Men ta emot blodet, när de slaktade, göra ren rântan och stoppa korv, laga mat ibland, diska, skura — o, det fanns ingen ände på allt. Dela sång med kamraten kanske, ligga i köket kanhända, passa barnungar — — —

10

Jag drog en djup och darrande suck, kastade en blick ut genom fönstret och upptäckte, att jag redan var halvvägs — tiden går fort när man har något att tänka på. Ännu två timmar kvar i alla fall!

Hur de två timmarna gingo vet jag knappt, men de försvunno i alla fall och tåget saktade för min station. Jag tog väskan, 25-öresboken, som jag inte kastat en blick i, drog vantarna på, knuffade hatten tillrätta på valken, strök noga undan alla hårslingor, och steg ned från plattformen just som tåget stannade. Fullt med folk på stationen, men ingen som tycktes vilja ta hand om mig. Alla andra rusade de emot, men mig brydde sig ingen människa om. Och där stod jag — en ensam piga på väg till sin första plats, med väskan i handen, hatten litet på sned — det var omöjligt att få den att sitta rakt trots ideliga knuffar — och ett säkert mycket bedrövat och förvirrat ansikte. Sakta gick jag mot utgången med biljetten och polletteringsmärket hårt i nypan, och redan i mitt sinne fast besluten att åka hem igen om ingen mötte. Vid dörren till väntsalen stod en bonde i vadmalskläder med en randig nattsäck i ena handen och en grimma i den andra. Nattsäcken hängde skönt och tungt åt ena sidan med aningen om en liter i konturen, aningen om en liter bredde sig även över det skinande ansiktet och de glättigt halvkorsade benen. Är det han? tänkte jag och klev dristigt fram för att fråga.

11

— Inte då, nåä då. Ja heter Johansson ja å hej hoppsan flicka lilla se inte så lessen ut för de. Då inte valdmässafton mer'n en gång om året. Å tänk att de just ä i da — då la faen så besynnerlit, att de just ä i da!

Jo visst var det besynnerligt, men var skulle jag hitta rätt på Berg i Taninge.

— Han kommer, han kommer. Joo då va han kommer. Ja ha sitt hanses gula märr i da.

12

— Vet han vem Berg i Taninge är då?

— Inte, men allti kan en fälle tro att han kan ha en gul märr för de.

Och Johansson tog ett nytt, ännu glättigare korssteg och sken ännu mer av förtjusning över sitt lyckade svar. Men jag gick med min väska, min biljett och mitt polletteringsmärke. Dystert, men beslutsamt steg jag ut på planen utanför stationshuset och där satt Berg i Taninge i en vagn och höll trofast i en gul märr. Jag visste, att det var han, jag kände det vid första anblicken och jag tog inte fel.

— Är det Berg från Taninge? frågade jag.

Och han saluterade elegant med piskan, tryckte sen min hand med kraft och bjöd mig välkommen. Varefter jag höll märren medan Berg lunkade efter min koffert, som var av plåt och bands fast bakpå. Sen körde vi under dödystynad till en handelsbod där diverse varor instuvades och så inviterades jag vänligt och högtidligt på kaffe i

ett litet kafé. Varvid följande samtal utspann sig:

- Smakar me kaffe efter resan?
- Joo.
- Vassego å doppa då.
- Tack!

Men jag visste väl bättre än så och tog inte en brödsmula förrän efter tredje trugningen, då den minsta skorpan blygsamt utvaldes och dränktes i koppen. Berg var nöjd med mitt levnadsvett, det såg jag och också mycket nöjd med den kraftiga aptit jag sedan visade. Påtåren drack jag ögonblickligen på fat — ve mig om jag försumpat mig till den grad, att jag doppat även i den! De tankar som då fyllt Bergs sinne hade säkert inte varit behagliga för mig att läsa. Tretåren avböjdes vänligt, men bestämt, munnen torkades först noga med avigsidan av handen, fick sedan en liten sista överhalning med handloven, och så voro vi klara att resa.

Å, den resan ut — den står som etsad in i mitt minne. Den kalla grå aprilkvällen, den dystra, beklämmande skymningen, som föll snabbt och tungt kring oss, den rasslande vagnen, som skakade och hoppade, tystnaden — endast då och då bruten av sparsamma frågor och ännu knappare svar. Jag frös i min tunna kappa så händerna voro blå och en isande motvind brusade fram över slättlandet och pinade sig in genom knappar och slag. Jag satt och tänkte på allt det jag reste ifrån, på just denna kvällen framför alla andra, som är klang och jubeldagen i Stockholm. Valborgsmässafton! Studenttåget, sången på Skansen, vårdkasarna, Hasselbacken, dansen. Och här satt jag på en ranglig fjädervagn på väg till min plats som ladugårdspiga, bakom mig ståtade min koffert med utrustningen av schaletter, bomullsklänningar, tjocka strumpor. Jag var så nära att brista ut i ett skallande skratt, att jag måste bita mig i läppen så det blödde för att inte skrämman slaget på Berg, som väl skulle tro, att han fått en vansinnig piga på halsen. Men ju längre vi körde dess mindre lust att skratta fick jag, dess mer glömde jag alltsammans för skönheten kring mig. Slätten låg lång och jämn och lugn med oändliga nyplöjda åkrar som doftade av svart och fet mylla. En tunn dimslöja böljade över allt och kom väg, träd, buskar, seldon och vagn att skimra med en fuktig glans. Och bäst det var började eldar att lysa fram här och var, där marken höjde sig till små kullar — eldar som glimmade likt röda, oroliga ögon genom skymningens tunga grå, som flackade och skeno i en allt tätare krans.

— Valdmässeldar, sade Berg och pekade med piskan.

— Å, valdmässeldar, svarade jag och så svängde vi av från stora vägen in på en smal »gata», nedför en långsluttande backe, ännu en sväng.

— Lagårn, pekade Berg lakoniskt ut med piskan.

— Jaså, lagårn, svarade jag.

— Taninge, pekade han efter ännu en sväng på en liten gård mellan knoppande björkar och fruktträd.

— Å, jaså Taninge, svarade jag, och kände att nu var fristen ute. Nu började allvaret och arbetet.

När vagnen stannade slogs förstudörren upp och ut på trappan steg matmor, leende och välvillig, med ett hjärtligt menat välkommen och ett stadigt handslag så fort jag hunnit hoppa ur.

— Stig in för allan del! Här är stugan, och därmed öppnade hon dörren in till ett jättestort rum, som formligen vimlade av barn, kvinnor och djur. Det var bäddat till liggning och en väldig brasa brann i en enorm öppen spis. Det blev dödstyst, när jag steg in, alla drucko under högtidlig tystnad sitt kaffe, endast de långa sörplingarna hördes, och jag stod där nere vid dörren under en korseld av mönstrande blickar. Väskan höll jag fortfarande troget i handen och hatten gav jag en sista förargad knuff medan jag kände hur rodnaden steg brännande över ansikte och hals. Så tog jag mod till mig, ställde väskan på golvet och trädde dristigt fram till den närmaste, räckte ut handen, neg och sade lågt: »afton». Hon steg upp, det var en mycket gammal kvinna med mörka ögon i ett fårat gult ansikte, neg tillbaka och svarade: »afton». Och så fortsatte jag kretsen runt. Det var sex främmande bondhustrur, släkt och bekanta till huset och åtta barn, varav fyra voro på besök. Jag var så förvirrad, att jag sannerligen nära nog hade nigit för de fyra hundarna och de två kattorna också, men hejdade mig i tid och började se mig om. Samtalet hade kommit i gång igen, endast barnungarna stirrade envist på mig uppifrån och ned, fnissade och knuffade varann och gjorde mig ännu mer bortkommen och olycklig. Så kom matmor in med en kopp, trugade mig fram till bordet, och kaffet dracks, fortfarande med hatt och kappa på, medan artiga frågor och svar om resan utbyttes.

När jag beskådats tillräckligt och påtåren avdruckits reste de sig alla och togo adjö med mycket tackande. Och så var jag ensam kvar, visades in i pigkammaren, presenterades omsorgsfullt för kamraten, tog genast itu med kaffedisken och var installerad.

Det var en bondgård som tusen andra den jag kom till när friveckans sista dag löpte ut, alltså den 30 april. En bondgård som tusen andra. Med mycket folk och mycket arbete. Där var fyra drängar och en statare, två jungfrur, fem barn (det äldsta 7 år) och så husbondfolket självt. Kreatursbesättningen gick upp till 20 kor, en tjur och några kvigor och kalvar — se'n var det grisar och höns och får naturligtvis, men inte många av någondera delen. Alltså en medelstor gård med fullt tillräcklig arbetskraft. Ladugården var alldeles nyuppförd och med modern inredning, boningshuset mycket gammalt med fem rum och ett löjligt litet kök, med fett, svart tak och långa stänger fulla med paltbröd och torkat rågröd i tunna kakor. När det sopades stod dammet som otroligt mättade skyar, vilka stilla och fridfullt lågrade sig över de dinglande födoämnen i taket, och när . . . Men sådant skall jag inte komma till redan, det hör inte hit ännu.

De fem rummen uppdelades sålunda: stugan, vilket är detsamma som vardagsrum, pigkammaren, kammarn, vilket är detsamma som förmak, drängkammaren och ännu en kammare, som beboddes av fyra skogsarbetare, vilka alla voro inackorderade i maten. I stugan sovo husbondefolket, de fem barnen, två hundar och två katter med varsin unge — alltså sju personer och sex djur. I en stor säng lågo tre barn, i en utdragssoffa två, i en annan soffa bonden och hustrun, hundarna vanligen hos barnen, fastän det egentligen inte var tillåtet, kattorna i en avbalkad trälåda. Pigkammaren användes till matrum om dagen och om natten delades en smal soffa av de två jungfrurna. Drängarna lågo två och två, likaså skogsarbetarna. Vad sängkläderna beträffar så utgjordes de av fjäderbolstrar, vaddtäckan och fårskinnsfällar, ty fastän det var i maj månad och nätterna ganska varma var det inte tal om att lägga av vinterfällan, som gjorde bädden till en sannskyldig badstu. Lakan användes så till vida, att man fick ett under sig, men överlakan var en fullständigt okänd lyx, vadan täckenas tillstånd och konsistens ej tillåta någon mera ingående beskrivning. Örngottskudde existerade naturligtvis inte och lakanen byttes fyra till fem gånger årligen, vid större högtider vanligen, såsom jul, påsk, midsommar och höstslakten.

Golven voro oerhört grova och hårdskurade, radvis och delvis täckta av smala trasmattor i granna färger, väggarna buro urgamla tapeter i de förunderligaste mönster och voro dessutom prydda med s. k. konstbilagor ur jultidningar, och i stugan dessutom av kung Oscars och drottning Sofias ungdomsporträtter i breda mahognyramar, dem generationers flugor tydligen haft som favorittillhåll. Över den äktenskapliga soffan hängde också en skönt utsirad stramaljtavla, på vilken lästes den vackra och fromma önskan: »Skydde Gud i varje stund edert äktenskapsförbund.» Att det även fanns en stramaljsydd handdukhängare, där »God morgon» glättigt lyste en till mötes alla tider på dygnet, behöver väl knappast nämnas — på denna hängare fanns för övrigt endast en paradhandduk, som av ingen dödlig fick användas. Fjärran från paradhandduken i en annan del av rummet, stod en valnötskommod, dock endast en prydnadsmöbel, ty den allmänna tvättningen försiggick vanligen i pigkammaren i ett diminutivt plåthandfat. Tvättningen ja! — Nej, det får också bli en senare fråga, nu vill jag endast ge en liten beskrivning över huset och inredningen för att orientera en om bondgårdar ovetande läsare. Den övriga möbleringen i stugan utgjordes av två byrår — rummet var nämligen oerhört stort — och ett väldigt slagbord med en blårutig vaxduk och på den en grön glasvas med skära pappersrosor och penninggräs. På ena väggen en ofantlig öppen spis, där en långvedsbrasa tändes i kyliga vårvällar.

Köket var litet, som jag redan sagt, litet och mörkt, och pigkammaren, vår kammare, var heller inte stor. En utdragssoffa, en byrå, ett fällbord och några pinnstolar utgjorde hela möbleringen, och i hörnet en hög vacker gammal klocka, som alltid skulle gå 20 minuter före, av okänd anledning, ty alla visste det och rättade sig därefter.

Så återstår »Kammarn» — husets och familjens stolthet. En himmelsblå stoppad inventionssoffa med vita, virkade antimakasser överallt där sådana möjligen kunna placeras. Ett skrivbord med ett bläcklöst bläckhorn av snäckor och på en liten duk en papperspress av glas med ett vinterlandskap inuti. En byrå av valnöt med spegel på och en antimakass på det snirklade överstycket. Vidare ett bord fullt med album och fotografier och husets bibliotek: Kung Henrik IV:s Kärleksäventyr i praktband, rikt illustrerad, Veterinären, Sveriges Rikes lag för 1872, Byrons Childe Harold på engelska (köpt på en bokauktion för bandets skull), Zions strängaspel med gitarrskola på försättsbladet och Fursteson, roman i tre tjocka eldröda delar med många ohyggliga planscher. Fotografier av bonden och hustrun i bröllopsdräkt, av barn och föräldrar och pigor omväxlande prydde för övrigt väggarna och i ett hörn stod en härlig hög fikus och dolde delvis med sina tjocka blad en broderad tidningshållare och en likaledes broderad liten låda för bibelspråk. Mitt på golvet ett stort runt bord med en virkad duk på och mitt på den duken en annan liten duk och mitt på den duken en konstgjord ljungbukett i en konstgjord björkstubbe. På golvet nya trasmattor och en kalvhud. Spiselkransen var fylld av porslinshundar och underliga vaser i de mest besynnerliga färger och i den tomma spisplattan låg till prydnad utbredd en tidning över det röda teglet. I vinkeln mellan soffan och spisen stod en brännvinsbutelj och under skrivbordet en annan — båda till hälften fyllda med renat.

De två andra kamrarna på vinden hade endast soffor och byråar utan någon som helst utsmyckning, inga mattor på golven och dessa skurades fyra gånger årligen. Varför färgen var något dunkel och obestämd.

Rrrrrrrrrrr — — — — —

Å, väckarklockan! En sömrig och förvirrad blick träffar det skramlande odjuret: halv 5! Halv 5, halv 5, halv 5 — det svider till ett slag invärtes och min blick irrar sorgen och resignerad vidare, far över klockans blanka nickelrand, granskar den gråvita vaxduken, följer en flugas ensamma gång på den dunkelgröna minimala spegeln, stannar vid rullgardinen, som till mönster har en brungul riddare vid en ljusblå vallgrav, där en båt av konstig och skranglig konstruktion genom ett underverk lyckas bära upp en rödklädd dam av obestämd ålder. Hennes midja är smal som liljans stängel, hennes mun ler glättigt fastän två framtänder spårlöst försvunnit under tidernas lopp och hennes något vindande ögon blicka blygt upp mot den brungule, vars frustande fåle en bit längre bort betar blåa blommor. Det finns så mycket på den rullgardinen, så mycket verklig poesi och händelse och för var minut upptäcker jag något nytt. Nu där uppe på borgens krenelerade torn t. ex. — sannerligen står där inte en bågskytt med pilen på . . .

23

Det knakar till bredvid mig i soffan, ett djupt stönande för mig tillbaka från medeltid och romantik till jordens mest prosaiska nutid. Jag vänder på huvudet och möter blicken från ett par smala, blå ögon, som i surmulen envishet uttryckslöst vila på mitt hår — och med ens är hela verkligheten åter över mig. Första dagen — första morgonen . . . Å!

— Hur mycke ä' hon? muttrar rösten bredvid mig och ögonen livas av ett slappt intresse.

— En kvart i fem.

— Jisses!

Ögonen öppnas på vid gavel, ett par stadiga ben sträckas över mig tills de nå golvet, och med ett väldigt knakande överlämnar soffan den ena av sina mänskliga invånare åt dagens id. Jag ligger ännu en minut med ögonen alltjämt på bågskyttens spända sträng, så suckar jag djupt och intensivt och knakar upp i majmorgonen, som är grå och kylig med drivande dugg mot de grimliga fönsterrutorna. Anna väsnas ute i köket med spisringar och kaffepanna och hennes nakna ben och fötter sticka svart och brett fram under den korta vida stubben av grått vadmal med röda band. Livstycket är rött, av en obeskrivligt rödskär färg med vita benknappar, och hennes bruna hår hänger rufsigt och långt ned över axlarna. Armarna äro bastanta och röda med kraftiga rörelser och snabba tag, händerna gripa kring spiskroken med bestämd och säker vana, och röken börjar ringla med små röda lågor ur spisens svarta gap, för att ögonblickligen dämpas av kaffepannan, som med en åsklik smäll placeras på sitt håll. Anna är färdig med sitt första morgonjobb!

24

— Den hår vickan kokar jag måronkaffet och du bäddar opp! förmäler hon kort och bestämt — nästa vicka ä det tvärtom. Skynda dej!

Bäddningen är inte vidlyftig. Den tusenåriga fjäderbolstern viks på mitten, det enda lakanet följer med på samma gång, täcket bredes ovanpå, den enda kudden likaså, soffan skjuts ihop och locket läggs på. Färdigt!

— Du ska sätta fram köppar, nu kommer snart pöjka å ska ha kaffe. — Ä du dum du! Bara kaffe och inget bröd begriper du väl på vardagsmåron. Inga skedar, va fasen ska dom me' skedar, när de inget doppa ä. Nu kommer di!

25

Fyra par stövlar dåna i trappan fran vinden, fyra sömniga, långa drängar stega in med ett kort: morn! och ett ännu kortare: kaffe! Det serveras ögonblickligen av Anna, vars surmulna ansikte lysts upp av ett soligt leende. Se'n ta vi pigor oss också var sin kopp och köket fylles av sörplande och sockersmackande. Alla dricka på fat och kopparna ställas bredvid på bordet där de efterlämna våta ljusbruna ringar på vaxduken. Det fyller inte mycket i magen precis, två koppar kaffe utan bröd och med en känsla av lurande hunger knyter jag schaletten om huvudet och följer Anna till mjölkningen. Luften är kall och rå, regnet piskar i ansiktet och blåsten viner skarp och isig över den långa slätten som skymtar likt dimma bak fuktslöjan. Vi springa utför den långa backen till ladugården, mjölkspannarna skramla med ett glasklart, hårt ljud, och de tunga mejeriflaskorna slå mot benen med sina vassa kanter.

I ladugården är det varmt och stilla. 20 kor tugga dumt och förnöjt på hö och kraftfoder, den starka gödseldoften fyller ens lungor — och Gud vet hur det kommer sig, men det är som bleve man genast lugn och glad och trygg av den. Med stävan i ena handen och mjölkpallen i den andra vandrar man längs den långa raden av djur för att börja högst upp och sedan ta dem i tur och ordning. Den första i längan vänder sig sävligt om vid ljudet av stegen, makar sig tjänstvilligt högre upp i båset, suckar djupt av välbehag och fortsätter sitt långsamma ätande. Och man sitter där med all luften omkring sig fylld av det milda ljudet av idissling och starka tänder mot knastrande hö, man lutar huvudet mot en varm och mjuk djurkropp och mjölken kommer störtande under ens fingrar i långa vita fulla strimor ur det spända juvret ned i stävans blanka och klingande djup. Från den andra raden hör man Annas rappa regelmässiga mjölkning och i hög diskant gnolar hon en lätt och polkettrytmisk låt medan mjölken strilar i takt. En nyfödd kalv råmar mjukt och sorgset i sin kätte, modern svarar med ett trånande böl, andra stämma in och för ett ögonblick är det en vild kör av skrin, bråkanden och råmningar. Sen faller tystnaden igen, endast bruten av stävornas klirrande, när de tömmas i flaskorna. Och så går ett par timmar — ett par timmar fyllda av den mest intensiva ro och frid, en värdig inledning till en lång dags tunga arbete.

26

Den sista kalven har fått sin mjölk, har knuffande och frysande sörplat i sig sitt knappa kvantum, den sista stävan har tömts och mjölkskjutsen skramlar i väg till mejeriet, som ligger en halv mil bort. Och Anna och jag snubbla hemåt i kylan med armar som kännas litet domnade efter den långa ansträngningen och en intensiv hunger sugande invärtes.

— D’å då förbaskat, att dom inte kan ge en lite bröd te kaffe på môrna, knotar Anna till svar på min stilla jämmer, men rösten saknar all bitterhet och jag förstår, att det ska så vara och ingenting är att klaga över egentligen. Frukosten får för övrigt ännu en stund hägra i fjärran — grisar och höns ska först ges, och det tar sin rundliga tid innan gröpe, vetekli och potatis hämtats och rörts ihop till sin precisa och stadiga konsistens. Men äntligen är det gjort, äntligen strålar Annas ansikte upp i det solsken, som sedan lyser där hela dagen, äntligen slår vi oss ned vid matbordet, som redan är härjat av drängarna och i sitt verkliga fruktansvärda tillstånd ger mig en vink om *hur* en frukost lämpligen ska avätas. Bredvid varje tallrik ligger på duken en förvånansvärd hög potatisskal och sillben, tallrikarna själva äro trots begagnandet nästan rena, så väl har varje smula tillvaratagits, hela duken flödar för övrigt av grädde, frikostigt utspild ur slevan, som står i en numera tom karott — det kallas förresten vid måltiderna inte grädde utan potatissås — och mitt på bordet tronar en väldig tillbringare blåsur, bläcksmakande separerad mjölk, som ser grönaktig ut mot det vita porslinet. En brödkorg med grovt hårt och mjukt rågbröd, ett tefat med salt, ett dito med spicken och stekt sill och en assiett margarin fullbordar dukningen. Anna makar nödortfigt med en kniv undan en skalhög, går efter en tallrik, gaffel, kniv och kopp ur skåpet, jag följer med minutiös noggrannhet hennes exempel. Och så börjar ätandet. Att sill och potatis kan vara så underbart gott! Att grovt rågbröd och margarin kan smaka som förnämliga läckerheter! Att blåsur skummjolk i en spräckt kopp kan slinka ned så lätt och ledigt!

Under måltidens lopp kommer matmor in och konverserar vänlig och leende med den minsta telningen på armen. Detta förhoppningsfulla barn är åtta månader och undfår nu sin frukost bestående av kaffe och skorpor, som först omsorgsfullt tuggas av modern och sedan serveras i en tesked av bleck. Matmor heter Hilda och kallas vid namn av oss — så är bruket och så vill hon ha det. Inget fjäs med fru och nymodigheter, när man är bondmora så är man, resonerar hon rejält och förståndigt.

— Nå, säger hon till mig och småler uppmuntrande — nå, va tycker hon om sig? Va korna hårdmjölka?

— Nej föralldel, di va bra, det var inget fel på dom. Lagårn var fin!

— Jojomen, han är nybyggd med och har kostat mycket pengar. Åt nu bra, flickor, så ni bli väl mätta. Åt ni potatis och sill hemma också om môrna? vänder hon sig plötsligt till mig, som småskrattar och svagt mumlar ett »joo då», medan jag inom mig rodnar över dagens första lögn.

— Skötte pappa lagårn hemma? fortsätter hon.

— Jaa.

— Och mamma grisar’a?

— Jaa.

— Och själv mjölka hon och skötte di andra djurena?

— Jaa.

Hilda funderar en stund över mina fåmålta svar och nickar med lugnt gillande.

Så kastar hon oväntat om samtalsämne och frågar:

— Har hon åkt bil nå’n gång, hon som har vatt i Stockholm?

— Joo, de har jag allt.

— Många gånger kanske? Två-tre?

— Ja, så däromkring, svarar jag och blir röd ända upp till hårfästet.

— Tänk!

Hildas uttryck blir grubblande, hennes röst är bräddfull av längtan och beundran, hennes ögon se långt förbi kammaren och oss och med en suck går hon in i stugan igen medan vi äta vidare. Anna långsamt och sävligt med drömmande blick, som blir allt mer drömmande ju väldigare potatisar hon spetsar på kniven och för in i sin breda mun, gaffeln användes inte så vitt jag kan upptäcka, den ligger undanskjuten på tallriken som ett obrukbart lyxföremål. Efter dryga och dödysta tjugu minuter är hon tydligen färdig, lutar sig tillbaka i stolen med en suck, kliar sig energiskt i huvudet med ena handen och torkar sig om munnen med avigsidan av den andra. Så reser hon sig motvilligt, slänger ihop tallrikarna med en fart och en kläm, som kommer en att bäva för porslinet, skyfflar skalhögarna i förklädet och marscherar ut i köket, där ett öronbedövande rassel offentliggör att tallrikarna hamnat i diskbaljan. Jag följer efter med koppar och knivar, men får tillsägelse, att inte bry mig om bordet, utan gå ut i boden och hämta in mera sill, rensa och skära den och steka den till skogsarbetarna, som om en halvtimme ska ha frukost. Medan sillen fräser i pannan skulle dukningen klaras undan på matbordet, vars vaxduk Anna givit en synnerligen nödortfigt och oskuldsfull avtvättning. Ut och in i boden gick se’n en trav, som ibland måste gå över i kort galopp: smör, bröd, sill, mjölk, grädde — allt var placerat därute och för var gång man flög över gården blaskade regnet en våt på axlar och huvud, och hela lass av sand och grus följde med in i rummen, vilkas golv redan förut voro gråbruna och fläckiga av en halv veckas smuts. Efter dukningen skickade Anna mig upp på kamrarna att städa:

— D'ä din städvicka. Ta skyffel och borste med opp och en trasa te damma me. Vi brukar ta disktrasan när den inte behövs här.

— Disktrasan! jag stirrar i absolut obetvinglig häpnad och förskräckelse på henne och får till svar en fullständigt oförstående blick.

— Disktrasan ja! Jag behöver'na inte ännu, sir du, så du hinner nog me' å dammtörka. När jag vill ha'na så skriker jag väl förresten. Du behöver inte göra't så förbaskat väl heller, ska jag säga dej (detta med förtroligt halvhög röst) di tittar inte så noga etter.

Varmed hon vrider ur och slänger till mig disktrasan, som efter vad jag sedan upptäckte var en institution av den mest otroliga och häpnadsväckande användbarhet. Den var tvätzlapp åt barnen, med den torkades golven om det spilldes något ut, med den dammades det, med den — — — men det kan inte räknas upp allt. Städningen var inte vidlyftig, bäddningen inte heller. Gripen av en som jag nu förstår fullständigt missriktad arbetsiver tog jag itu med att vända en bolster, men fann, att den ej var ämnad att rubbas, då under den vilade ett åldrigt upplag av spelkort, smutsiga strumpor, underkläder, tidningar och litet av varje. Varför lakanet endast tyst och stilla breddes över och täcket likaså — här var nämligen alltid »bäddat till liggning». Disktrasan gjorde sin tjänst på mycket synliga ställen, de andra borde av allt att döma ej vidröras, sopningen gav ett häpnadsväckande resultat, förmodligen emedan den verkställdes med förut okänd noggrannhet. Så ramlade jag ned igen för den smala stege, som bar en avlägsen likhet med trappa och smög mig ned till pumpen för att i all hemlighet få en liten morgontvagning — Anna hade nämligen inte med ett finger gjort någon som helst anstalt till tvättning utom den nödtorftigaste handsköljningen nere i ladugården, och rädd att på minsta sätt röja mig hade jag inte heller visat mig fjäskigt tvätthågad. Jag överraskades i alla fall på bar gärning av Anna där jag stod och frös och fnös under pumpen, och med en röst, som vittnade om den mest gränslösa häpnad utbrast hon:

— Å du tokig du! Står du å tvättar dej så här på måron. D'ä ju bara torsda vet ja! De va fasen va du ä fin å dej!

Vilket lärde mig att grundlig tvättning varje dag är lika ovanligt som olämpligt. Under tiden hade klockan hunnit bli 9 och både »skogar'as» och barnens frukost undanstökad. Nu skulle alla rummen på nedre botten sopas (utom kammaren förstås — den nalkades ingen annan än Hilda själv varken med sopborste eller disktrasa) och sedan även damningen undanstökats intog jag platsen i vävstolen, där 70 alnar fyrskäfts lakansväv väntade på sin fullbordan. Ute i köket stod Anna dold bakom en ofantlig hög smutsigt porslin, i pigkammaren gnolade Hilda en visa för den gallhojande minsta, i det hon tåligt och lugnt rullade korgvagnen fram och åter, endast stannande av för att då och då stoppa trösten i ungens vidöppna och tjutande mun. Utanför lekte de övriga förhoppningsfulla telningarna vattenfall i regnpölnarna och på soffan bakom mig sträckte sig »bonn» lättjefullt och vällustigt med en Veckojournal i handen. »Bonn» var patron själv, som i tilltal kallades Berg utan titel, annars tjänstfolket emellan för »bonn» rätt och slätt. Vad han egentligen gjorde för nytta fick jag aldrig riktigt klart för mig. Medan hustrun gnodde och arbetade alldeles oerhört gick han mest och slog dank — reste till staden i »affärer» och kom hem med nattsäcken full av brännvin, eller låg och sov på drängarnas tysta och tomma kammare halva dagarna utan att göra ett smul. Hans passion var Veckojournalen, Marie Sophie Schwartz och kaffekask, vilket senare han med stor frikostighet bjöd alla som kommo i hans väg. Förövrigt var han kvick och rolig och snäll.

Men jag glömmer bort att jag är mitt uppe i beskrivningen av dagens göromål. Vävstolen dunkar — jag uppsänder en brinnande tacksägelse till högre makter för den lilla kunskap i vävning jag besitter — och tramporna gnissla och slå mot varann med sövande entonighet. »Bonn» har somnat med tidningen tryckt mot sitt bröst, han snarkar med gapande mun och hans skära skäggstubb glittrar i en solstråle som pinat sig igenom vätan. Jag ser på klockan — hon är lite över 10 — och tänker att ännu har bara en liten del av dagen gått, en liten del så lång som en vecka eljest. Å, den som finge sova en liten stund, bara en enda liten minut — min blick far till den skära skäggstubben och jag känner att den redan har en smula av avund och illvilja i sig, den arbetandes helt naturliga och jäsande hätskhet mot den överordnades lättja. Det tränger in en stark kaffedoft som kommer mig att glömma förtreten och bonn att stånkande vända sig på andra sidan.

— Då kaffe nu, förmäler Anna kort i dörren och jag hasar mig ut ur bänken i strumpsockorna och firar orgier i kaffepåfatdrickning. Fortfarande intet bröd. Drängarna flina och säga kvickheter, medan de sörpla i sig mockan och då och då knipa den förtjusta Anna i den arm eller det ben som är närmast. Jag behandlas ännu något mer högtidligt — så länge det varar. Så klampa de ut till sitt arbete igen, medan doften av våta kläder och sura smorladersstövlar ännu svävar som ett moln i luften. Anna och jag göra oss redo för att gå till middagsmjölkningen, och bonn, som vaknat och klivit ut i vita strumpläster och skinnväst, blandar sig med högtidligt noggrannhet och sömnklippande ögon en stadig och grundlig kaffekask.

Klockan 12 serveras middagen: fläsk och potatis i riklig mängd. Skalhögarna äro nu om möjligt ännu mer gigantiska än vid frukosten, mjölken något surare och grönare och intet margarin. Maten ligger upplagd i enorma kvantiteter på enorma fat — inget knussel med portionerna! Ju mer man äter dess mer skiner Hilda, som själv lagar allt och är en skicklig kokerska, så långt resurserna sträcka sig. Man har inte råd till något överflöd i kostliga rätter — bjuds man på färskt kött en gång i veckan får man vara nöjd och glad. Annars är det fläsk och fläsk och fläsk, kokt och stekt och rökt, kallt och varmt, fett och magert och vanligen består ej någon suparmat. Två till tre gånger i veckan kanske man får surmjölk, välling eller kräm med mycket och segt potatismjöl i. Varje middag blev dock till en sorts överraskning — icke så att fläskets envetna beständighet på något sätt väckte ny förvåning för var dag, men tilltugget varierades så mycket i mänsklig kokförmåga stod. Än var det fläsk och potatis, än ärter och fläsk, än tunna pannkakor och fläsk, än s. k. bure (potatispuré) och fläsk, än potatisbullar och fläsk, än bruna bönor och fläsk, än paltbröd och fläsk, än blodpalt och fläsk, än rotmos och fläsk etc. etc. etc. Och allt försvinner i sävligt, orubbligt stelt lugn med samma utomordentligt glänsande aptit. Fläsk är gott.

Middagen äta vi pigor vanligen i sällskap med drängarna, som föra den mest förunderliga bordskonversation. Man kan utan ett spår till överdrift kalla den otvungen, och för den i kretsen ovane är det ibland svårt nog att behålla kontenansen. Men man vänjer sig — ack, vad det går lätt att vänja sig! Redan andra, tredje dagen deltog jag med frejdigt mod i det allmänna bordssamtalet, varligt vikande undan för anade stötestenar och svarande utan att blinka på de mest ingående och pejlande frågor. Ett mycket högtidligt ögonblick var titelbortläggningen — det hörde ingalunda till god ton att genast säga du till gossarna; det var många krumbukter och krokrokar innan den saken gjordes upp. Då t. ex. på följande sätt, första dagens kväll:

- D'ä te å va ute å tjäna för första gången?
- Ja.
- Va tror hon att hon kommer tycka om de då?
- Å, det blir nog bra.
- Javasch, hyggligare husbonnfolk finns inte, men här ä jävligt med göra.
- Tror nog de.
- Vi bli kamrater nu vi då.
- Ja, vi blir väl de.
- Jojomen.

— — — — —
Lång, litet generad paus. Så räcker han fram handen:

- D'ä la bäst vi tar varann i näven då och säger du me' samma.

Stum handtryckning och en högtidlig nick från var sida, efter vilken ceremoni det goda kamratskapet var fastslaget och orubbligt. För resten var det vackra pojkar allesammans drängarna — brunbrända, storvuxna med kraftiga nävar och säkra later och sega i arbetet på åker och äng. Inte alla tuggade snus, men alla drucko brännvin i otroliga kvantiteter, vanligen »halsades» litern direkt och ett halvt dricksglas eller mer sköljde genom strupen i en enda klunk. Motbokssystemet var en okänd plåga, vars eventuella annalkande dryftades med löje och förakt, och varje fredagskväll gick det »fyllå» till sta'n efter brännvin. Lördagsmorgnarna börjades inte sällan med kaffekask till 5-kaffet, varefter det lilla glättiga ruset ömt vårdades och underhölls hela dagen för att på kvällen slå ut i praktfull blom. Det fanns en mycket medlemsrik och omtyckt godtemplarloge i socknen, »låsen» kallad, där nästan all traktens ungdom var inskriven, vilket dock på intet sätt hindrade alkoholets rikliga tärande. Jag kom att tala med en pojke om det där en gång, om hur besynnerligt jag tyckte det var att de höllo sina löften på det sättet, men han skrattade ut mig:

- Är du tokig flicka! Tror du d'ä någon nökt i låsen? Jo, någon finns de' väl kanske, men min själ och anda om d'ä många. Jag kunde inte supa för ett par år se'n, men se'n jag kom in i låsen så feck jag lära mej. Och övertemplarn han ä värst åv allihop — den super en inte under bordet i första taget!

Kanske det var någon gammal övergiven templarloge, som ännu fanns kvar bara till namnet, kanske överdrev pojken betydligt, men nog betraktades »låsen» av alla medlemmarna mer som en institution utslutande för nöje än av någon sorts ideell läggning. Lokalen var präktig med en stor och rymlig danssal, där alla vinterns glada kvällar gingo av stapeln. Förresten drack man oerhört överallt därnere på trakten och det utvecklades en storartad frikostighet så fort det gällde brännvin. Det kunde knappt gå en bekant karl förbi huset utan att han ropades in, alltid med samma hemlighetsfulla röst och formulär:

- Du, Kalsson! Får ja tala ve dej ett tag. Kom in bara — ja ska visa dej nå't.
- Hm, klämtar Kalsson, tack, ja vet inte.

Och så kliver han in, brännvinsflaskan tas fram ur närmsta hörn, avtorkas och överräckes med ett vänligt grin. Inte så sällan hände det, att bonn erbjöd oss pigor en liten »knorr i kaffet» och han blev både förvånad och verkligt stött över mitt skratt och nekande första gången:

- Dum, d'ä va hon ä de. Ta sej en knurr hon ska hon få se vad hon blir gla och va de lättar livet. Förra piga vi hadde hon sa inte nej te en tår hon!

Men kaffekask är inte gott alls. Och det tyckte inte Anna heller, så bonn fick ha sitt

brännvin i fred för oss.

Jag kom långt från middagen på det här, viset, men det är så lätt att halka in i minnen och händelser, när allt samlar sig och hänger tillsammans till ett i ens tankar. — Inget fjäsk när man äter, det är det lantliga alfabetets a och o. Inget fjäsk! Skala sakta potatisen, skrapa sakta skalhögen från tallriken ut på bordet, bit sakta i brödet, tugga stillfärdigt och utan brådska, stirra stelt och glasartat ut i rymden, spetsa med omsorg var bit på kniven! Under måltiderna turades Anna och jag om att ha den minste i knät — en ljuvligt söt och härlig liten tös, men kinkig för tänder och full av det mest brinnande intresse för maten i våra tallrikar. Hon placerade med omsorg och blixtnabb plötslighet sina lindrigt rena små tassar mitt uppe i fläsk och mos och hade sin högsta fröjd i att med en oväntad kaströrelse handlost slänga huvudet i samma fläsk och mos. Och så illtjöt hon rätt vad det var av osynlig anledning ungefär i en halvtimme utan tillstymmelse till avbrott. Det var ett märkvärdigt barn! Dessemellan log hon med hela sitt gropiga, smutsiga lilla ansikte och nöp en vänligt men hårdhänt i kinderna under upphävande av små hickande skratt.

De andra barnen voro en plåga i sin fullständigt vanvettiga bortskämdhet. De röto och befallde och härjade med sina undergivna och slaviska föräldrar, så det var svårt att höra, och oss pigor behandlade de som sina speciella betjänter. O, vad de skulle mått härligt av litet stryk och vilken vällust det skulle varit för oss att få ge dem en sittopp emellanåt! Att låta bli var nästan att frestas över förmåga.

Värst var det för mig, som en tid hade mycket med dem att göra därigenom att jag skadade min ena hand och på några dagar ej kunde delta i mjölkningen. Hilda ryckte då in i mitt ställe medan jag fick göra hennes sysslor inomhus, och det fanns ögonblick då jag nästan kände sympati för barnamördare. Dessa fyra barn! Egentligen snälla, lättledda och intelligenta, men så fullständigt fördärvade genom slapp uppfostran. Pojken var svårast — som »eneste hane i kurven» tyranniserade han syskonen på ett nästan upprörande sätt, slog, sparkade och rev dem och som de alla för den allra obetydligaste anledning bröto ut i de gällaste, skarpaste tjut var det dagen i ända inte en minuts lugn. Alltid skrek någon och alltid hördes Hildas medlande röst under de pauser som nödvändiggjordes för andhämtningen. Om mornarna skulle de alla serveras kaffe på sängen, med eller utan dopp allteftersom de i nåder behagade befalla. Och det bads inte hövligt och stilla om något, utan allteftersom de vaknade satte de i med höga skrin: kaffe! Aldrig några vidare utläggningar: kaffe! bara och om man då inte ögonblickligen rusade in med brickan så hojtade de i ett kör med sylvass röst, som efter ett par minuter övergick till gråtiska: kaffekaffekaffekaffe! Att jag inte blev tokig av ursinne! Och bricka skulle det vara gudbevars, bjöd man dem koppar och fat direkt blev det tjut av igen, om de inte rent av knuffade till handen på en så alltsammans vältes ut i sängen. — Ville de mellan målen ha något att äta — och det ville de naturligtvis alltid och fingo det också hur mycket som helst — så kommo de instormande och ställde sig framför en: Smörgås! — Mjolk! — Fläsk! — Honungsgås! Ibland hade en kängrem gått upp. Då stacks en lerig sko fram: knyt! Och man knöt medan vreden sjöd invärtes och bet samman tänderna för att inte brista i respekt mot de herrar man blivit satt att tjäna. Allting gick i samma stil så fort det gällde barnen, och aldrig såg jag att något av dem fick ens den allra minsta lilla luggning eller tillrättavisning. Men strax innan jag reste högg jag pojken i en mörk krok och unnade mig den verkligt storartade njutningen att ge honom ett grundligt och ordentligt kok stryk, som jag hoppas länge ska leva i hans minne.

Jag har visst ännu inte hunnit längre än till middagen trots goda föresatser att inte låta mig lockas från ämnet. Nu fortsätter jag då!

När middagen är slut lämnas flickungen åt sitt öde i en ranglig korgvagn, där hon omges av diverse husgeråd till leksaker, drängarna klampa upp på sin kammare för att sova en timme, medan Anna och jag störta till våra göromål: dukning till skogsarbetarna, utportionering av mat till barnen, sopning av pigkammaren, köket, stugan och förstugan, mat till hönsen, mäta upp mjölk åt statarn och eventuella köpare (middagsmjölken behölls vid gården för grädde, försäljning och smör), separering, grisutfodring, vattenbärning. Å, ja, vattenbärningen, det är ett kapitel för sig — ett tungt och svårt och otrevligt kapitel, som kunde göra en galen av förtvivlan. Pumpen fanns nere i ladugården, som låg ungefär tre minuters väg från boningshuset, en väg som bar uppför ett bra stycke och var gropig och stenig där den inte låg grusad med tung, lös sand i vilken foten sjönk djupt ned och skorna fylldes med den mest infernaliska småsten. Den vägen skulle vattnet bäras — i två ofantliga kopparhinkar med ett ok över nacken och tömmas i en stor vattentunna, som var dag måste slås bräddande full — det gick ungefär trettio hinkar i den, d. v. s. femton vandringar fram och åter med tung last i uppforsbacken. Det är ett minne som ännu kommer mig att rysa och ger en förnimmelse av plågande tryck över axlarna. Men det var bara att snurra på; det dög inte att ställa sig och pusta en stund — Hilda var alltid någonstades i närheten där man minst väntade det, och fastän det aldrig skulle hända henne att säga något kände man ändå hennes tysta ogillande som en snärt över ryggen. Ett par gånger i veckan ställdes man att tvätta otroligt smutsiga och tilltygade barnkläder — blöjor ska hädanefter alltid stå för mig som det mest fasaväckande på jorden — och blev det någon aldrig så liten stund över stod ju alltid väven och väntade. Så skulle det bäras in ved, potatis ur en grop långt fjärran från huset, bakas var fjärde dag, göras rent i svinhuset och hos hönsen och tusen andra småbestyr som fyllde dag efter dag i en aldrig slutande brådska.

Man for omkring i ett ständigt jäkt, man måste helt enkelt alltid ha bråttom för att hinna med alla de sysslor som voro en ålagda, och Anna hade under årens lopp fått en springande, framåtlutad gång som hon inte ens kunde lägga av när någon gång frihetens timmar genomjublades. Hon sprang till logdanserna, sprang till sina möten, orden snubblade i den vanvettigaste brådska över hennes läppar och ständigt ångade hon som ett snälltåg mellan rummen med överkroppen böjd så långt framåt som möjligt liksom för att hinna litet fortare åtminstone med en del av sig själv. Hon hade ett det lustigaste ansikte: runt som en boll med alla drag som mindre bollar. De skinande röda kinderna voro var för sig en boll, elastiska, hårda, liksom fyllda med luft under den spända huden. Näsan var en liten, liten boll och pekade plötsligt uppåt två centimeter från spetsen efter att förut ha gått allvarlig och rak ut från pannan, läpparna rundade sig mot varann i en mycket vacker cirkelformig böjning och ögonen lågo som små blå emaljklot långt inne i den tunnel som bildades av kindernas och pannans utskjutningar. Håret bar hon i en knut på hjässan, om söndagarna ordentligt och stramt rundat kring en stenhård, jättelik valk. För övrigt var hon väl byggd, stark som en elefant och otroligt uthållig och samvetsgrann i sitt arbete.

46

Hennes intelligens var inte vad man kallar blixtrande. Hon hade löständer och fotsvett. Och mycket ohyra i huvudet. »Men sån't får man inte fästa sig vid», som hon mycket riktigt förhöll mig, när jag en gång högljutt klagade över den myckenhet vägglös vårt enkla viloläger innehöll.

— En vägglus d'ä väl ingenting, predikade hon, och en huvelus kan en väl råka te å ha. Men tvi hunnan, du, för löpper. En kan allri ta dom och en vet allri var en har dom.

Har man bara väl hunnit över middagen går resten av dagen fort nog, uppfylld som den är i varje minut av alla de hundrade göromål ett lantushåll kräver. Diskningen tar sin rundliga tid, sopningen av stugan, kammaren, köket och förstugan tar sin — tre gånger om dagen sopades det i dessa rum — och klockan halv fyra skall eftermiddagskaffet vara färdigt. Med dopp. Tjocka, härliga, kraftiga vetebrödskivor. Så man lärde sig älska kaffe, vad man väl började förstå dess betydelse och den oomkullrunkeliga ställning av suveränitet över alla andra drycker det intar bland den kroppsarbetande befolkningen. Man gick omkring och längtade efter kaffetimmen, man rös till av välbehag då det välkända fräsande ljudet kom från köket, och man sken upp av glädje då kopparna började slamra. Man slog sig ned vid bordet med en känsla som bra mycket närmade sig andakt och var man aldrig så värkande trött, nog tog man itu med arbetet efteråt med bra mycket större håg. Och gott kaffe fick man! Inget knussel med bönorna, starkt och gott var det med tjock grädde, som östes med slev ur en stor bunke. Portionerna voro rikligt tilltagna också: full kopp som rann över tills även fatet var fyllt till brädden, och alltid påtår. — Kvällsmjölknigen tog sin början kl. halv sex och varade i två timmar. Efter den smakade kvällsmaten inte så dumt och man åt sitt margarin, sitt grova bröd, inlagd sill och fläsk med storartad aptit. Vid niotiden var man vanligen klar för dagen, såvida det ej skulle sättas deg, då det drog ut till halv tio. Då var man trött, dödstrött. Jag minns de första kvällarna! Då fötterna värkte och svedo med stora, klara vattenblåsor under sulorna efter det ovana gåendet hela långa dagen, då axlarna kändes som bölder efter vattenokets tryck och händerna brände som eld av diskvatten och små fina, långa sår, som bildades i lederna. Om mornarna stodo fingrarna krokiga och svullna och först efter flera timmars arbete hunno de bli mjuka och böjliga igen. Men såren svedo och stucko ständigt, i synnerhet när man rensade sill och den bittersalta laken trängde in.

47

48

Men man vänjer sig vid allt, och dagarna gingo — långa, knogiga dagar som så småningom kröpo fram till lördagen. Tunga, mödiga dagar, som fyllde ens kropp med all världens trötthet och ens hjärta med en outsäglig och lugn tillfredsställelse av väl förrättat värv. Alla naggande tankar, all sinnets oro flöt bort i den stora tröttheten som lugnar och lyckliggör.

Å — lördagskvällen! Vilken salighet, när den äntligen kommer, när vi äntligen fått undan arbetet för dagen, när vi äntligen få slå oss ned ett ögonblick med knäna ännu svidande och värkande efter all skurning; när vi leende sitta och stirra på varandra i tanken på det som väntar: dansen på logen i den långa, ljusa natten. Dörren till köket är stängd, det lilla buckliga bleckhandfatet med ljumt vatten står redo på en stol, bredvid ligger en kladd brun, grymig såpa och över ryggstödet hänger en mycket flottig och smutsig handduk som under veckans lopp använts att torka diskarna på. Någon särskild handduk till ansikte och händer existerar aldrig. På soffan är helgdagskläderna utbredda och varannan lördag även rena underkläder, på bordet tronar Annas kolossala valk och ett ensamt ljus brinner smalt och fladdrande framför den grönflammiga lilla spegeln. Allt är i ordning till toaletten, men ingen av oss rör en fena. Det är så förunderligt ljuvligt, att få sitta alldeles stilla klockan 9 på kvällen, att veta att allt är undangjort, att det är söndag i morgon — någon måndag efteråt finns inte till i vårt medvetande, finns inte i evighetens evighet.

50

Anna löser upp schaletten, låter den glida ned i nacken, kliar sig länge och omsorgsfullt i huvudet med stelt stirrande ögon, men reser sig med plötslig energi för att i spegellådan söka rätt på en finkam av mässing. Så försvinner hon i köket och kommer igen med en svart bricka på vars baksida lördagsjakten går av stapeln, vanligen med utomordentligt gott resultat. Därpå dyker hon ned i byrålådan, drar fram en skoborste och blanksmörjeask, spottar ljudligt och vrider påsmetsborsten omkring ett par tag, varefter söndagskängorna få en grundlig överhaling och ej släppas förrän de stråla i sagolik prakt. Därefter skrider hon till kamningen, som ej är vidlyftig just: valken placeras från det ena örat till det andra över pannan, framhåret viks över, samlas ihop med bakhåret och vrids samman i en stadig knut på hjässan. Ett grovt nät av tjocka bruna bomullstrådar träds över knuten, en kam körs ledigt ned i nacken och det hela är klart. Sen kommer tvättningen, vilken försiggår med ganska stor noggrannhet så till vida att hon även ger öron och hals en liten hastig översköljning. Såplöddret ligger vitt och tjockt över hela ansiktet, när tvagningen avslutats, och med hopknipna ögon och läppar trevar hon efter handduken för att på den avlämna alltsammans — sköljning användes inte; det lär ta bort blankheten, som är det viktigaste av alltihop. När hon gnidit sig av alla krafter i flera minuter är allt äntligen färdigt och efter proceduren skiner hennes runda ansikte som om det vore av glas, kinderna äro rödare än någonsin och ögonen kisa tårade efter löddersvedan. Jag kopierar troget alltsammans och blänker snart i kapp med Anna, som nu håller på att dra av sig strumporna för att högtidlighålla dagen med ett par rena och hela. En blick som jag händelsevis kastar åt hennes håll kommer mig att rysa till av fasa, och med en röst som jag söker göra helt likgiltig säger jag:

51

— Anna du, det skulle nog inte vara så dumt om du tog och tvättade fötterna dina ett slag.

— Ja, di är allt bra lortiga, svarar hon och stirrar fundersamt ned på sina rejäla fortkomstledamöter. Men si du tvätta dom, de får du mej inte till ändå. Neej! Ja tvätta dom ve höstslakten du å ja ble så förbaskat sjuk etteråt. Jag va så sjuk så tvi fasen. I två dar du å de va bara för ja skulle ge mej te å tvätta fötterna. Å då lofte ja mej själv att inte tvätta dom förrn de ble varmt igen å te mesommar ska jag nog göra't me.

52

— När var höstslakten?

— Den 4 oktober du. Så d'ä längesen, men de kvettar la om en inte ä så sabla ren om fötterna.

— Men du har ju ont i dom?

— Ja, de har ja, men inte ä de för att dom ä lortiga inte.

— Jo, de ä de.

— Tror du de? Säj, tror du de?

— De *vet* jag.

— Å hunnan!

Anna blir dödyst och grubblar synbarligen intensivt, så fattar hon ett jättebeslut, störtar ut i köket och kommer igen med diskbaljan i vilken hon kör ned fötterna och gnor dem med såpa och disktrasa, för att senare behandla dem med brödkniven, som är husets vassaste. Resten av toaletten är snart gjord och medan jag med en lätt känsla av illamående ikläder mig en skärandig bomullsklänning trär Anna högtidligt på sig en skotsk blus av bomullsflanell med ofantliga rutor i blått och rött. Kragen är hög och tjock, framtill fästes en brosch av blixtrande simildiamanter.

— Stili brås de här du. Den feck jag av Anders på Albertinadan. Tyck du inte han ä grann?

53

— Heter du Albertina?

— Joo du, Anna Albertina Adelia. Men tyck du inte att bråsen ä grann?

Jag förstår att min beundran varit för ljum och utbreder mig därför med hänförelse över juvelernas glans, medan jag full av förtvivlan försöker få håret att lägga sig jämnt och vackert över den hårda valken. Anna fortsätter med pratet nu se'n hon väl kommit i farten och munnen går på henne i ett kör ända tills vi uppriggade, hattklädda och tvålparfymdoftande slinka ut genom kammardörren. Sedan vi vederbörligen beundrats av Hilda, som litet långtansfullt talar om dansen, skuddar vi gårdens stoft av våra fötter och kila i väg, trötta men lyckliga, på fötter som blivit lätta vid tanken på det vi gå till mötes.

— Kommer Anders i kväll? frågar jag med en skymt av oro i rösten.
— De gör han fälle, svarar Anna tryggt och strålande. De sa han teminstingen i söndasse kväll.

— Stannar han över?

— Jae, fnittrar hon litet generad. Han gör nog de tänker 'a.

Jag suckar resignerat, ty hennes svar betyder att min sovplats blir upptagen lördagsnatten och troligen söndagsnatten med, och att jag fördenskull får söka mitt läger på höskullen. Anders är nämligen Annas fästman och i överensstämmelse med ortens sed stannar han hos henne över lördags- och söndagsnätterna. Under den övriga delen av veckan träffas de inte alls. Det är litet besvärligt för kamraten, som får ligga där hon kan, men det reder sig alltid och för min del är jag inte ledsen alls, ty egentligen har jag det bra mycket bättre på logen i det varma torra höet, än i den trånga, illaluktande fållbänken.

Vi vandra raskt undan — det är en bra bit till logen, och Anna har som vanligt bråttom. Hon sjunger medan vi gå och hennes skarpa röst skär som än vass kniv genom tystnaden. Gud vet vad det är för en sång hon exekverar, jag hör inte orden, men ber henne klämma i så det låter något. Varför hon hugger i mitt i just där hon själv för tillfället befinner sig.

Om alla blad och blommor de stodo i en ring
omkring den lilla vännen som förr har varit min.
Då skulle jag dem vattna med mina tårar mång,
som förr så ofta runnit för dig så mången gång.

Och hör I gossar alla I ynglingar och män
har ni en trogen flicka så älska endast den.
Då kan ni i sanning säga: kom min lilla vän så kär,
kom vila vid min sida och dela mitt besvär.

Och när som jag bliver döder i mina unga år
då kan du komma åter och stanna vid min bår.
Kom till mitt vita läger och se min mörka grav
så får du beskåda vännen, som du bedragit har.

Melodien är obeskrivlig — munter och sprittande med åkningar upp och ned i det oändliga och en avslutning som kommer plötsligt och oväntat med en löjlig triumf. Anna går med ansiktet vänt uppåt nymånen, hennes hatt, som vaggas av och an högt uppe på pannvalken har åkt en liten smula på sned, fötterna fara hit och dit, ömsom in och ömsom ut och i ena handen håller hon hårt en hoplagd vit näsduk märkt med ett väldigt rött A.

Då kan du få beskåda hur illa du har gjort
som har störtat lilla vännen igenom dödens port.
Men ändå jag dig förlåter du min falskaste vän.
Farväl vi träffas åter hos Gud i himmelen.

— D'ä en bra visa, säger Anna i en ton av allvarligt gillande. Har du hört'en förr?
— Nej, de har jag inte.
— Kan du nåra?
— Varför nåra?
— Viser vet ja ditt tok!
— Jaa då. Jag har en hel bok me viser.
— Me' dej?
— Nej, hemma förstås.
— Skriv efter den du, så ska vi byta. Ja kan såna förbaskade stilia viser. Kan du nåra sånger då.
— Ja vars, kan du?
— Jesses ja. Kan du Kanans land? (Jag kanske bör omtala för dem, som inte äro inne i terminologien, att visor är namnet på mera världsliga saker och »sånger» på andliga.)
— Nej, den vet jag inte. Men kan du: Det är så ljuvligt i unga år?
— Nehej, men den låter bra. Kan du: Det finns ett reningsmedel?
— Jaa då. Och »Negerslaven», och »Harporna stämmas» och »När i himlen vi få bo» och »Blodet» och många fler.
— De va hunnan du! Å tjuven du! Kan du så många.

Anna tystnar av vördnad och beundran och funderar tydligen skarpt på att bräcka av mig. Men hon hinner aldrig med det, ty i samma ögonblick tränger ett munspels spröda och svaga toner oss till mötes och bortom vägkröken står en klunga pojkar i väntan på flickor. De svaja betänkligt fram och tillbaka, ömsom stå de på klacken och ömsom på tån, hattar och mössor sitta långt tillbaka på nacken och stämningen är tydligen mycket hög.

— Åhej fallerallan, åhej fallerillan! Kila på flickor små. Va ä de för ena! Norrgårdspigerna, hå kors. Nu ska vi dansa, jänter. Kom så gradar vi!

Grada betyder i översättning armkrok och i en lång rad marschera vi vägen fram, litet sviktande och svängande till följd av kavaljerernas något snubbliga och fubblande steg. Munspelsynglingen blåser »Kronobergarnas paradmarsch» och

taktfast går lunken fram mot logen, som står svart i silhuett mot den ljusa natten och välkomnar med handklaverslåt.

Logen är lång och smal med ett golv som blivit blankslitet av säd under decenniernas tröskning, utes efter långsidorna löpa meterhöga brädbarriärer, som hindra den med lokalen obekante, att stå huvudstupa ned i de avgrunder som halm- och höladorna på ömse sidor bilda, i taket dinglar på ett rep en sömnig, rökande stallykta, vars rödgula låga knappt lyser en meter omkring sig och som mera är till för dekorationens skull än något annat. Ibland får den en knuff av någon förbidansande som är lång nog att räcka upp, och då vaggas den fram och tillbaka i luften med något av sorgset förebrående i den flämtande lågan, för att till slut slockna stilla och fridfullt utan att någon ens märker det. Den ena kortväggen upptas av fönsteröppningen, som är uthuggen i en väldig fyrkant, väggen mitt emot består av de enorma inkörsdörrarna, som nu stå uppslagna på vid gavel och släppa in all vårkvällens ljus och en svag doft av ladugård och körsbärsblom. Ty utanför dörren stå två stora körsbärsträd som lysa vita av nyutslagen blom i det milda månskenet — det är ny i kväll, rakt in genom fönsteruthuggningen står det gulvita ljuset av en måne i maj och genom ladväggarnas breda springor ser man stjärnorna blänka.

Utefter de låga träbalkarna stå par efter par av icke dansande och följa med skarpt iakttagande ögon de andra. På fönsterbrädet sitter spelmannen med hatten på svaj och huvudet djupt böjt över det treradiga handklaveret, som han trakterar med en konstnärs ömhet och skicklighet. Tonerna smekas fram med varsamma fingrar och de långa kadenserna och drillarna trilla runda som pärlor ut i dunklet, där de stå kvar i stillheten, som faller, när dansen är slut. Då flyttar spelmannen ett slag på hatten, torkar sitt varma ansikte på en ljusblå näsduk med röda bårder och dyker ned mot golvet, där en brännvinsbutelj står och väntar, så tar han en klunk, sätter sakta ned flaskan igen och lutar sig bakåt så flickorna haja till av ängslan att han ska ta en överhaling och slå baklänges ut. Genom ett herrens under lyckas han emellertid behålla balansen, ler ett välvilligt leende över församlingen, lägger in en nypa Hellgrens 2:a och smäller i på nytt med en vals. Jag får inte tid att iaktta längre, en arm sträcker ut om mitt liv och river mig med i svängen, som lugn och trygg går logen runt, med varje tum av utrymmet tillvarataget så när som på nere vid dörren, där en tät skock pojkar trängt ihop sig. Denna samling består antingen av sådana, som redan äro blasé när det gäller dans: »va faen ska en dansa för, d'ä la ingen mening med de», eller sådana som ännu inte lärt sig den ädla konsten och anser det vara för tidigt på kvällen att våga sig in i virvlarna. Senare fatta de plötsligt mod, när mörkret faller svartare, och knäa omkring i den mest besynnerliga dans, med armarna om varandras halsar och mössorna långt bak i nacken. Dansa med flickor tors de sig sällan på förrän de känna sig fullt säkra, och oftast tycka de förresten det är roligare att dansa med varann, även när de föra sig som små gudar.

Och dansen går — utan brådska och fjäsk, ingen söker dansa förbi den andre — det skulle betraktas som oerhört opassande och vettlöst att göra det. Varje repris i melodien dansas åt ett håll, så byta alla på en gång och dansa baklänges till nästa repris, då man vänder igen. Allt värdigt, stilla och lugnt i en ellips, vars kontur glider lika jämn och slät hela dansen igenom. I mitten är det alltid tomt. Det må vara aldrig så trångt och packat med folk, aldrig bryter sig någon ur ringen och dansar fritt och ostört i tomrummet — det anses som fjanteri och tillgjordhet, utan värdighet och vett och ordningen är för resten vanligen så mönstergill, att man aldrig behöver stöta emot om det än är aldrig så trångt. Danserna äro långa och ingen går ur förrän musiken är slut och inte ens då, ty vid första paus applåderas det våldsamt, alla stå kvar på sina platser med armarna om varandra just som de stannat när musiken tystnade, och det händer aldrig, att inte spelman hugger i på nytt och fortsätter lika länge till. På det sättet spelas samma dans ständigt upp i två långa repriser.

Under pauserna lämnas man antingen handlöst av kavaljeren, som störtar att övervaka sin liter, eller också förs man chevalereskt till vattenspannen utanför för att släcka sin törst ur den allmänna skopan. För detta vattens skull bär vanligen logbalen namnet »vattdans» till skillnad från »bjudningsdans», då pojkar och flickorna varannan gång bjuda på förtäring: kaffe med dopp och saft och kakor. — Det konverseras naturligtvis åtskilligt under pauserna och ämnena äro skiftande och mångahanda som sanden i havet:

- Han spelar fint Agust i Svängen!
- Jojomån, fint handklaver må.
- Måtro de kostar pengar?
- De! Jo, var lugn för de du. Teminstingen hunnra kronor.
- Tänk — för ett handklaver!
- De finns dom som kostar tusen.
- Å hunnan!
- Tystnad.
- Du dansar förbaskade lätt!
- Tycker du?
- Ja, du dansar teme di likste jag nånsin har dansat me.
- Säg du de! Ja, du dansar bra du me.
- Tycker du?
- Ja.
- Vill du dansa me mej hela kvällen då kanske?
- Hm.

— Då säj vi de då, va?

— Jaa.

— Nu spelar han igen. Lät oss gå då mesamma.

Och dansen går. Månskäran står blekare än nyss in genom dörrarna, körsbärsblommen doftar starkare, och mörkret faller en smula tätare under logens bjälktak. Lyktan har slocknat för längesen, småpojkar ha vågat sig in i svängen och snurra omkring tyst och högtidligt. Flickornas ljusa blusar skymta som vita fläckar och dansörernas lördagsrena skjortlinningar blänka mot deras röda ansikten. I de mörkaste hörnen ha fästfolk dragit sig undan, han med armen om hennes liv i trygg stillhet, hon ofta med huvudet mot hans axel och handen i hans. Ibland dansa de, ibland vila de sig för att så småningom försvinna bortåt vägen, som ligger vit och rak under halvutspruckna björkar.

63

Jag står och ser på alltsamman gömd bakom granngårdspigans breda rygg, jag står tätt uppe vid fönstret, känner doften av våren, som är utanför, ser den blå och darrande nattskymningen, hör klaverets gälla toner, som gått över och mildrats i moll — och i en blixtnak vision ser jag plötsligt i minnet allt det jag rest ifrån: tango, maxixe, orkestrar, blommor, ljus. Och känner en brinnande känsla av tacksamhet att få vara här i stället, att få dansa polkett och vals och hambo och schottis med månen till lykta och ett handklaver till musik — blommorna har jag utanför dörren. Stackars ni därhemma, tänker jag. Ni vet inte bland all er tango, vad ni gå miste om, som aldrig få se detta, aldrig få vara med om detta, aldrig *kunna* få vara det — som del av detta folk. Som en piga bland pigor!

Ju längre det lider på natten desto livligare blir det under pauserna — vilket nog också till en del får tillskrivas brännvinets gradvisa inflytande. De dansande pojkarna äro vanligen fullt nyktra, men de andra är det nog både si och så med. Slagsmål blir det i alla fall förvånansvärt sällan — vanligen tar deras rus glättiga och fromma former, som uteslutande förnöja omgivningen:

64

Mitt på det tomma golvet står en yngling på ansträngt stadiga ben med sportmössan i nacken och luggen ner i pannan, en yvig rödgul lugg, som vajar litet för fläktarna utifrån, hans ögon tindra av det mest utsökt goda humör och hela hans ansikte skiner av välvilja.

— Tror ni man ä lessen för att man ä en fatti torpardräng, kössme i morron! Eller för att man ingen krage har kanse — men skjottan ä ren å hjärtat me', va de anbelangar. Å ja har vatt i Amerika, så mej vet ni var ni har. Å då nån åv er, som har vatt i Amerika, jädrans bondtuppar. Nä, ja vill mena de! Men här ser ni en som ä världsvan å har vatt me' om å valsa spaderess på strecket, om ni vet va de va, era hyvlar. Hej jänter, här ä glädje å här ä hoppfallerallan å här ska ni se en fatti torpardräng som kan slå ett sjömanshjul så ni ska blekna i era små söta fäser. Änglisch, josi, änglisch its de rajt. Tvi faen för svenska!

Och så gör han en frivolt så flickorna gallskrika av häpnad och pojkarna bli tysta av avundsjuka. Och så går han sin väg ut genom dörren med spända vador och svaj i rocken och en väldig tobaksstråle skjutande ut ur luckan efter två bortslagna framtänder.

65

När spelmannen vilar, händer det allt emellanåt, att någon med sångröst begåvad pojke går fram och tar klaveret, drar några provande drag, harklar sig högljutt och stämmer i med en visa som snart lockar alla kring honom i en tät svart ring. Oftast finns det någon refräng på låten, som alla kan, och villigare och kraftigare strupar till ackompanjemang kan ingen solist på jorden önska sig. Det är glada visor och sorgliga som dras, hemska och lustiga — det är mord och bröllop, svek och trohet om vartannat, och allt sjunges lika uttryckslöst och omsorgsfullt med varenda liten tillstymmelse till vers. Månen börjar sjunka bakom björkarna, silhuetterna stå allt skarpare och svartare mot den ljusa luften utanför, och när jag till slut sakta vandrar hemåt i den svala gryningsdagern hör jag ännu på långt avstånd från logen försångarens starka röst:

Nu slutar jag min enkla sång
och gömmer den till en annan gång . . .

Det finns ingenting som skiljer den tidigare delen av söndagsmorgonen från en helt vanlig och vardaglig morgon — om inte möjligen att Anna doppar ansiktet i bleckhandfatet innan hon dricker kaffet. Och bara detta är för övrigt inte litet: det ger genast en anstrykning av högtidlighet åt dagen. Annars sker uppstigningen vid samma timme.

— Di förbaskade korna begriper ju inte att d'ä sönda, knorrar Anna, och rumsterar i spisen med sedvanlig kraft, men hon är ändå vid ett briljant morgonhumör och gnolar »Kostervalsen» så det ekar i köket. Kaffet är färdigt på utsatt tid, men endast två drängar komma surmulet instegande — de två som ha söndagsturen att sköta hästarna och köra mjölken; det byts så, att de ha varannan helgdag ledig alldeles. Det är inget skoj eller skämt i dag, inga glada frågor och skratt — brännvinet sitter ännu tungt och trögt i huvudet och den otillräckliga sömnen ge ansiktena en dåsig och olustig prägel i det skarpa morgonljuset. Kaffekasken tömmes under tystnad och vetebrödet, som söndagen till ära ligger uppskuret i tjocka skivor, slinker ned med blixstens fart.

— Nu gå vi till krita, mumlar Anna, just som Hilda utsövd och leende kommer ut genom stugdörren med en rosig och glad liten tösunge på armen, och vi ge oss i väg i solskenet, som ligger mjölkvitt och svalt över den ljusgröna slätten. Just där den höjer sig till en rund liten kulle är kyrkan byggd och den lyser vit långt borta mellan kyrkogårdens höga lindar, som ännu knappt ha fått en aning av grönt över grenarna.

Och mjölkningen går som vanligt sin gilla gång — jag undrar om det finns någon i lantlivets mödor obevandrad, som verkligen kan förstå och ha ett begrepp om hur oerhört tröttsamt och arbetsamt mjölkning verkligen är. Hur varje muskel i armar och axlar användes till sin fulla styrka för att pressa mjölken ur juvret, hur det för en otränad slår upp blåsor och sår på händerna och hur hela armarna uppåt svullna och domna av ansträngningen. Det ser så enkelt och lätt ut, mjölken tycks komma så villigt och jämnt — men den, som en gång försökt det vet, att det är en konst som utövas och en konst, som det fordras månader för att lära riktigt. Kommer det en ovan vid stävan med grepp som ej äro just så mjuka och ändå kraftiga som de skola vara, så reagerar djuret ögonblickligen, det blir oroligt och bråkigt, sparkar och flyttar sig, vill ej »släppa ner» mjölken och kan rent av hålla inne den, så att man vid en mjölkning ej får mer än hälften av det kvantum, som annars är vanligt. En ovan mjölkerska kan till och med fördärva ett djur, ty oftast förstår hon ej att »mjölka ur» ordentligt, och det är det viktigaste och förnämsta av allt. Kommer ej varenda droppe ur juvret, stannar mjölken kvar i spenarna, surnar och ystar sig och kan åstadkomma farliga febrar och sjukdomar. Ja så noga är det med mjölkning! Det var bara en liten upplysning i förbigående, för dem som inte känna till saken.

Vår ladugård stod för övrigt under kontroll, alldenstund mjölken såldes till mejeri, och det var högtidliga dagar när kontrollören eller »kulörn» som han vanligen nämndes, kom åkande i sin trilla med kofferten bak. Anna klädde sig den dagen med omsorg, tog ren schalet på och lagade alltid, att det stora ladugårdsförklädet var nytvättat. »Kulörn» stannade en dag, kom vanligen till middagstiden och övervakade sedan tre mjölkningar, under omsorgsfullt mätande, provande och undersökande. Bonn gick då omkring med stolt blick, spottade längre och kraftigare än vanligt, drack ännu mer kaffekask och lyste av belåtenhet över de lovord hans ladugård och djur fingo. Ty ladugården var verkligen utmärkt väl hållen, ren och fin som en balsal med cementerade golv och bås, vattenledning och avlopp och en besättning av väl kraftfodrade, blankryktade rödbrokiga kor, som mjölkade fett och mycket.

När Anna och jag vandra hemåt på söndagsmorgonen efter välförrättat värv har solen hunnit värma upp luften och med en suck av välbehag låta vi schaletterna glida ned i nacken.

— De blir fint vär i dag, profeterar Anna med kännarblick mot horisonten. Etter middagsdisken går vi å lägger oss ett tag nere ve brygghuset.

— Nej, ve åna, föreslår jag på traktens enkla språk, därvid menande en liten smal lerig bäck, som rinner fram ett stycke bort, och som hedras med namn och värdighet av å.

— Ja vars, de kvettar, bara vi få söva. Har du suvi någe i natt?

— Ja då. Har suvi fint. Å skogara hemma i dag?

— Tror'a'nte, di skulle ge sej åv te Bergby på vellesipe. Har du nån vellesipe?

— Nä, men syster min har haft en.

— Har hon, å hunnan! Piga som var här före dej, hon hadde en me frihjul. Å te nästa frivicka ska ja försöka te få köpa en. Kan du åka då?

— Ja vars.

— Å hunnan! Kan du — de va tjuven du. Kan du de? Ska vi köpa en ihop, kanse?

— Det är inte vårt. Då slåss vi bara om vem som ska ha'n.

— Ja, kanhända de. De blir väl fälle du de, som kan åka, som tar'n mest. Så de får va. Va tror du en vellesipe kan kosta?

— En hundra kronor bortåt.

— Tvi fasen, tror du de. Hunnra kronor! De kan väl ingen mänska betala. Sexti tänkte ja — de har Amanda i Kilen betalt för sin. Å den är fin. Men han va använd festås.

— Hur mycke har du i lön?

— 175 om året å' fem i städja. Nästa frivicka köper ja allt en, för ja har inte tatt ut

mer än tie kronor på halvårslönen ännu. Men ja ska köpa mej sommerkappa och hatt me festås nu.

180 kronor! Jag gör ett hastigt överslag: 15 kronor i månaden! 15 kronor för ett arbete som hennes, med en arbetsdag på minst sexton timmar och ingen ledighet varken söndag eller vardag. Kanske någon gång genom Hildas humanitet och tillmötesgående några timmar en helgdag mellan mjölkningarna. 15 kronor! Och vad räcker inte dessa pengar till allt! Ekipering, nöjen, sparbanksinsättningar, presenter till föräldrar och syskon och nu — en velociped! Tio kronor uttagna sedan oktober, allt det andra inestående. Är det inte ett under och en lärdom, något rörande och beundransvärt? Och det finns gott om sådant folk på landsbygden!

Anna har stannat och ställt ned sin mjölkhink, och hela hennes runda ansikte skiner av förväntansfull glädje vid tanken på »vellesipen», medan hon snyter sig i underkjolskanten.

— Du kanske får påökt till nästa år? frågar jag försöksvis.

— Påökt! Nä, de trora'nte. Ja har'et bra som de ä tycker'a. Skynda dej nu så få vi äta snart! Ja ä så förbaskade hungrig.

Vår vandring från ladugården har gått oförsvarligt långsamt under debatterandet av dessa intressanta frågor och framkomna till gården se vi söndagstoaletten redan i gång. Ungarna kila omkring i rena linnen och skjortor, skrattande och hoppande i solskenet ute på gårdsplanen, utan strumpor och skor, med slätt vattenkammat hår och rödgnidna, såpblanka ansikten. Mitt på gården står ett par bockar med ett bräde på och på det brädet står det buckliga bleckhandfatet med såpan bredvid och i handfatet tvår sig med synbar framgång fördrängen, som blottar sin kraftiga kropp ända till midjan. Där vidtar byxorna, som med nedhängande gräsgröna hängslen tyckas mycket hågade att glida av alldeles och då och då dras upp med ett häftigt ryck av en löddrig näve. På en skranglig stol sitter en annan av drängarna i skjortärmarna med en handduk om axlarna, och kring honom kretsar bonn viktig och beskäftig med hårklippningsmaskinen Splendo I i högsta hugg. Den tjocka, ljusa hårfällen avskalas med den mest utstuderade noggrannhet, och snart liknar delinkventens huvud en rund borstig boll, där den skära huden lyser igenom de två millimeter långa hårstråna på det vackraste och färggladaste sätt. Splendo I och bonn se strålände förtjusta och nöjda ut över det lyckade resultatet och kasta sig med njutning över nästa offer, som utgöres av den nytvättade fördrängen.

När Anna och jag gett grisar och höns är det vår tur att rigga oss, och i livstykke och underkjol ta vi plats vid bänken och handfatet, hälsade av drängarnas välvilliga anmärkningar och lätta nyp i förbifarten. Och så tvättas och gnos det av alla krafter medan solen skiner och barnungarna stoja, fortfarande oklädda och morgonsnälla. Slutligen är tvagningen undanstökad för veckan och jag försvinner för att återkomma med morgonens clou — tandborsten. Aldrig skall jag glömma första gången jag officiellt vågade visa mig med detta underliga redskap i handen. Jag säger officiellt, ty i djupaste hemlighet hade jag plockat fram den i svinhuset och bryggghuset och litet varstans, där den kunde användas i smyg. Men en söndagsmorgon, när jag kände mig säker i sadeln, tog jag fram den. Och sällan har väl en 25-öres tandborste gjort en sådan succès. Ingen ville ju egentligen säga något, Hilda, som var begåvad med en sällsynt takt och finess endast smålog litet undrande och intresserat, bonn närmade sig välvilligt leende och barnen skockade sig omkring mig med häpna miner och otaliga frågor.

— Va har du där? Borstar du tungan? Ska du inte ha såpa? Gör det ont i tännerna?

Anna förklarade med överlägsen min och röst, att hon fått en tandborste för sju år sen, när hon gick fram. Hon hade den kvar än hemma, men hade ej använt den mer än en gång. — Och varje söndagsmorgon upprepades sedan samma scen: barnen i en krets, stimmande och intresserade, bonn på bänken i skjorta och byxor, småleende och välvillig. Hilda skymtande i dörren och drängarna skrattande och pikande mig för min finhet. Barnen visste knappt något roligare söndagsnöje och hela morgonen förföljde de mig med frågor: ska du inte borsta tännerna snart? Ska du inte borsta dom i dag? Har du redan gjort'et? Och när det en gång hände att en av dem inte passat på föreställningen blev det ett förfärligt tjutande och bölande, vilket resulterade i att Hilda för husfridens skull bad mig borsta tänderna en gång till. Beviljades till allmän belåtenhet!

Klockan halv 9 serveras den sena söndagsfrukosten: två kokta ägg pr man och oseparatorad, handskummad mjölk, färskt bröd och färskt margarin. Efter maten försvinna alla hastigt. Drängarna för att sova, barnen för att leka och stassa omkring i söndagselegansen och bonn för att läsa »Arbetet adlar mannen» i någon av skogsarbetarnas lediga sängar. Hilda hugger ögonblickligen i med middagsmaten, som på söndagen understundom utgöres av oxkött och grönsoppa, och Anna och jag sätta i väg med snälltågsfart för att städa, diska, bära vatten och göra alla de vanliga vardagssysslorna som måste utföras om allt ska kunna gå sin gilla gång.

Söndagsmiddagen serveras inte förrän klockan 1 och äts om möjligt grundligare och saktare än vanligt under osedvanligt hög stämning. Sen kommer disken för Anna och mig och den går med fart och kläm vill jag lova, vilket nogsamnt kan bevisas av de skärvor som i hastigheten med fenomenal skicklighet lossas från tallrikskanterna under våra konstförfarna händer. Det är i alla fall märkvärdigt, vad man kan komma långt med porslin i krossningsväg utan att precis slå sönder det!

När den sista tallriken slungats in i skåpets mörka och trånga gömmen, spisen borstats (det skulle den för övrigt göras efter varje mål), rummen sopats och en klunga guldvivor stenhårt sammanpackade körts ned i ett glas på köksbordet, kasta vi en verkligt tillfredsställd blick över det söndagsfina köket och räkna ut, att vi ha jämnt två timmar kvar tills eftermiddagskaffet skall vara färdigt. Tänk — två hela långa härliga timmar, som vi få begagna efter behag. Åh, de timmarna! Dem såg man fram emot under hela veckan, tänkte på dem med nästan rysningar av välbehag och längtade efter dem som det ljuvligaste på jorden. Ni som läsa det här, jag är säker på att ni skratta och säga: »överdrift!» Men om ni visste hur sant det är, om ni visste hur underbart det känns, när hela ens kropp är trött och värkande efter veckans slit och släp och nattens dans, om ni visste hur underbart det då känns, att mitt på dagen få lägga sig till ro med gott samvete och veta att två timmar äro ens egna. Såvida man inte förstås råkar vara i närheten, när den minsta vaknar och börjar skrika, ty då får man nog anslå tiden till hennes underhållande i stället. Men vanligen aktar man sig noga för att vara i närheten och Hilda har det sanna förståendet — och låter en gå.

76

Så gå vi då i söndagsvita förkläden och rena schaletter, jag med ett munspel i fickan och Anna med en brickduk, på vilken hon med grovt rött bomullsgarn på hårt, vitt, tjockt tyg broderar de märkvärdigaste blommor och snirklar i plattsöm — gud vet om det inte till och med skall vara klumpsöm. Ännu har jag inte sett henne sy mer än tio stygn på den duken; varje kväll plockas den fram, när vi fått lampan tänd i pigkammaren och äro för oss själva och varje kväll somnar hon ifrån alltsamman. Hon är så trött, flickstackarn, när vilans timme äntligen slår, att hon inte *kan* hålla ögonen uppe. Jag ser hur hon arbetar av alla krafter att hålla sig vaken, ser hur hon spärrar upp ögonen för att få dem klara och sömnfria — och jag ser också med en känsla av medlidande och hjälplöshet hur hennes huvud plötsligt tar överbalansen, rullar åt sidan och hänger i en oändligt obekvämt och rörande ställning, medan händerna beskriva kavande och omedvetna rörelser i luften. Brickduken har fallit till golvet, men synålen håller hon ännu i sömnen hårt fast i nypan. När huvudet börjar rulla alltför betänkligt vaknar hon till ett ögonblick, suckar djupt och tar upp handarbetet, medan hon kastar en generad blick på mig för att uttröna om jag observerat hennes lilla lur. Jag stirrar stelt och finkänsligt ned på det vykort, jag håller på att fylla med cirklad, förfärlig stil och Anna ser nöjd ut. Så syr hon ett par stygn igen med valna svullna fingrar, som äro röda och såriga av all diskning och tvätt, tappar på nytt sin brickduk och börjar rulla med huvudet farligt nära bordskanten. Samma scen, samma suck, samma generade blick!

77

— Men varför i herrans namn lägger du dig inte? brukar jag fråga, när hon för tionde gången dunkat huvudet i bordet och vaknat till liv igen.

78

— Nä, d'ä så gött te setta siså här på kvällen å ja örker inte klä å mej än. Å så skulle jag sy!

Ibland händer det, att jag går och lägger mig innan hon stupat ner i soffan, och då kan jag vakna mitt i natten och få se henne sitta med armarna på bordet och huvudet i dem, medan lampan brinner och osar och brickduken för länge sedan försvunnit ur hennes medvetande. Jag kan ligga och se på hennes runda nacke, där håret ligger tungt och glatt, på hennes huvud, som ligger snett och obekvämt på de röda, brynta armarna, och jag grips av ömkan, ett medlidande så starkt, att det en minut känns som skulle jag vilja göra allt på jorden för att kunna skänka denna dödströtta, starka, arbetsvilliga flicka en enda dag av fullständig vila och ro, en enda morgon av lång och ljuvlig sömn. Apropos morgonsömn, så interPELLERADE jag henne en dag hur länge hon fått sova en morgon när hon legat som längst.

— Å, jag har ju alltid havi kritttra å mjölka, så inte har ja sovit någe länge inte precis. Jo visst jo en måron i fjol somras på min fölседа så sa mamma, att hon skulle mjölka å sköta djurena om ja riktigt ville sova ut. Å då sov ja festås. Men klockan 7 tyckte mamma visst de va på tiden, så då väckte hon mej. Opp me dej, din stora drula, sa hon, klócka ä över 7. Ja, de sa hon! Opp me dej, din stora drula, sa hon, å ja fick löven te gå opp. Men arg va ja inomvärtes, för när hon lovt mig sóva, så kunde jag väl fått ligga teminstingen te 8. Tyck du inte de me, säj?

79

Jo, det tyckte jag och smålog för mig själv vid tanken på att bli uppkörd kl. 7 och ändå anses ha sovit länge.

Vi vandra neråt ån i middagssolshettan — det är varmt fastän det inte är mer än i mitten på maj, Anna dansar i takt med mitt munspel och viftar med sin brickduk. Och mun går i ett kör med ideliga frågor till mig, som för var gång måste avbryta spelet för att svara — förr blir hon inte nöjd.

— Va sa bonn te dej i måres, när du stod i bon?

— Han sa väl ingenting.

— Sa han inte? De hörde ja fälle. Om att du va så fint klädd. Va sa han?

Jag spelar utan att svara, men Anna ger sig inte i första taget. Hon frågar och

frågar och till slut måste jag stanna av ett slag för att svara i ilsken ton:

— Han sa att de va grann färg på kjorteln.

— Sa han. Å tjuven, sa han de! Va sa du då, då? Du, va sa du då, då?

Jag spelar oberörd och dränker hennes frågor så gott jag kan i en flod av munspelstoner. Men ingenting hjälper. Hennes »va sa du då, då?» upprepas ständigt och enformigt, tills jag full av ursinne tar bort spelet och fräser:

— Ingenting.

— Ingenting. Joo, du, de hörde ja allt. Han grina så förbaskat. Va sa du? Du, va sa du? Att du inte kan säga de!

Annas röst börjar nästan låta gråtmild, och skamsen över min egen otålighet nyss, ger jag ett noggrant och vidlyftigt referat över mitt och bonns fullständigt innehållslösa samtal. Men Anna strålar av förtjusning och intresse och kan inte få höra nog detaljer. Vi ha kommit ner till ån under detta livliga samtal och slå oss ned i gröngräset, jag för att sova och Anna för att sy. Hon är full av verksamhetsiver och sladdrar utan uppehåll, så det är en absolut omöjlighet att få någon sömn.

— Kan du inte vara tyst ett tag, så en annan kan få sova? föreslår jag mildt.

— Jo, jag ska va tyst, men jag ska fråga en sak te bara. Ja unnrar om du tog nå'n karamell i går på logen, när som Malkus bjöd dej! (Stum nickning från min sida.) Akta dej då, du. Jag säger bara de, akta dej. Nu får du sova för mej, men kom ihåg va ja sagt: akta dej!

Naturligtvis kan jag omöjligt få en blund i mina ögon med denna dystra och mystiska varning ljudande som en domsbasun inom mig och med ett ryck sätter jag mig upp och fordrar förklaring. Anna ger mig en högtidlig blick och frågar med gravlikt allvar om jag kan tiga.

— Jag skulle önska du kunde det hälften så bra!

Hon tvekar en stund om svaret skall tas som någon obehaglig anspelning på pratsjukhet hos henne eller endast som försäkran, bestämmer sig för det senare och börjar sina hemska avslöjanden med låg, dyster röst:

— Akta dej för kararna nu för tiden, de säger ja dej, di kan så mycke knep. Du ä förlovad förstås å ä säker på att du har din Bernard. Men va inte för säker du — karar ska en allri lita på! Å va du gör, så ta allri en karamell om en pöjk bjuder dig, för då gör du de du ångrar!

— Jaså.

— Jojomän. Ja vet någe ja, som inte alla vet. Å ta allri en karamell av en pöjk! För dom kan lägga någe i du, som kan göra flickerna alldeles tosiga. Vet du hur dom gör?

Förfärad huvudskakning från min sida.

— Joodu, ja vet'et ja. Dom tar en svettdroppe som rinner mitt på näsan, precis mitt på näsan ska de vara, å så lägger dom den på karamellen, å om en jänta äter den sen, så blir hon så kär i pójken, så hon vännar ingenting.

— Ä, fnyser jag föraktfullt och skrattar.

— Ä, säger du ja. Men vänta du, ska du få höra någe som du inte säger ä åt. Å d'ä sant för d'ä en bekant flicka te Amanda i Rasarna som de hände. Jo du, de va en pöjk oppe i Bergsboda som va så förtjust i en jänta, som hette Ameli förresten, men hon ville inte ve'n alls. Och så en gång förra sommarn så va dom på en vattedans på Svalberga loge och där bjöd han 'na på ett äpple, ett stort rött, grant äpple du. Men hon trodde att de va någe fasenskap i äpplet, så hon åt inte opp'et utan tog'et me sej hem, å där slängde hon'et i skulspannen. Å så gav hon grisara å sugga feck äpplet du — å kan du tänka dig, *att sugga blev så vimsen, så hon bröt sig ur stia å tog rätt på pójken å va så kär i'n så hon följde'n vart han gick se'n.*

Det sista stöttes fram i crescendo, medan jag ligger på huvudet i gräset för att inte visa mitt ansikte. Men om en stund sätter jag upp det med alla dragen i ordning och vi stirra sorgset och tyst på varann i fulla två minuter, varefter jag överraskat, men fattat säger:

— Tänk!

Anna är nöjd med mitt allvar och tittar triumferande och med gillande på mig.

— Nu tar du väl ingen karamell mer om dom bjuder dej?

— Näej! Va skulle Bernhard säga?

Och så lägger jag mig raklång på rygg i solgasset med händerna under nacken, sluter ögonen några minuter och tänker på »vad de göra hemma just nu», och inom mig är jag sjuk av hemlängtan och förtvivlan. Så minns jag Annas vanvettiga berättelse och hennes skrämnda röst, och tittar upp för att fråga om suggans vidare öden. Men nämns inte störa. Ty med brickduken mellan händerna och huvudet hängande som på en avbruten stängel sover hon den rättfärdiges sömn, framåt lutad som sökte hon synålen bland gräsen. Jag blundar igen och snart sova vi båda medan vattnet porlar helt stilla i sin leriga bädd, sädesärlorna tjittra och vippta och en stare visslar i en björk rätt över våra huvuden, som om han blivit galen av sol och vårluft.

Vi sitta i skymningen på söndagskvällen inne i pigkammarn. Aftonvardens är undanstökad, disken likaså, sumpen avkokad till morgonkaffet, bönorna malda och allting färdigt för dagen. En blågrå majskymning sveper in genom fönstren och allt det svaga ljuset i rummet samlar sig i en klase körsbärsblom, som lyser strålande vit i en spräckt kaffekopp mitt på bordet. Utom denna enda lysande och doftande lilla punkt är allting dunkelt och skymningsgrått — ansiktena på oss alla där vi sitta församlade se så underligt bleka och stilla ut och den halvslocknade glöden i spisen hjälper inte till att göra dem färgstarkare. Utanför faller mörkret sakta och kyligt, på rutorna trummar ett envist duggregn och då och då tjuter det till ett vindkast i skorstenen, som kommer alla att ruska på sig och krypa ihop i den unkna värmen med dubbel trevnad.

Det är fullt hus i pigkammarn i kväll — dansen på logen är inställd för vådrets skull och »någe roligt ska en la ha inomhus när en inte kan skala kring vägarna» som Anna med stor pondus anmärker. Och nu sitta vi här alla; Anna har slagit sig till ro i soffan med sin gitarr i knäet, bredvid henne sitter stathustrun Lina också med en gitarr och inklämd på den lilla plats som finns kvar försöker en av drängarna inta en vårdslöst bekväm ställning och se ut som om han sutte i världens komfortablaste soffhörn. Men jag vet hur han har det, för jag känner till den där stenhårda soffan med dess trälock och vassa vinklar! På stolarna sitta följande uppträdda: Anders, en av våra drängar, en skogsarbetare, en »bekant flicka» från en gård längre bort och så jag. Konversationen flödar och det är ingen som helst brist på samtalsämnen av det mest originella och underliga slag. Drängen Erik har just slutat en minutiös och detaljrik skildring av en egenhändigt utförd liktornsoperation och nu börjar Anders med en ohygglig berättelse om ett ovanligt rusligt barnamord, som en piga i hans hemtrakt begått för något år sedan. Alla lyssna skräckslagna och med frysningar utefter ryggraden, och när han slutat sitta vi tysta en lång stund, oförmögna att säga ett ord. Tills Lina uttrycker allas våra känslor i ett kort, men kraftigt:

— O jämmaligen, ett sånt as!

Och så tar hon ett starkt ackord på gitarren, mumlar något med låg röst till Anna, varpå båda klämma i på en gång, så man nästan hoppar högt i luften av överraskning:

Jag gick mig in på källaren
att få mig något för penningen.

Varefter en oändlig och intressant sedelärande bild upprullas om en drinkare som söp och söp och söp, tills han till slut endast hade skjortan kvar.

— Jojomen, vakta dej du Ante, så de inte går likdant för dej en gång! varnar Erik och småler illmarigt mot Anders, som är känd för att gärna ta sig en droppe för mycket om tillfälle bjuds.

— Kössme! svarar Ante överlägset och karlaktigt, drar upp ett munspel ur fickan och börjar spela. Och han *kan* spela! Händerna håller han tätt kring spelet, öppnar och sluter dem ömsom, som vore de pedalen på ett piano, och den ton han får i sitt lilla ynkliga 1-kronasspel har en skälvande innerlig klang, som får mig att gnugga mig i ögonen för att vara säker på, att jag ser rätt, att han verkligen inte har något annat instrument mellan sina stora bruna nävar. Valser och polkor avlösa varandra, högra foten lyftes i stadig och jämn takt med små bestämda smällar, överkroppen vaggas lätt åt sidorna och ögonen stirra rakt fram utan att se. Mörkret faller allt blåare ute, och inne i kammaren kunna vi nu knappt urskilja varann. Men ingen talar om att tända ljus och ännu lyser körsbärsblommen som en vit fackla. Anders slutar att spela lika plötsligt som han började och med en suck lutar Anna sig tillbaka mot soffkarmen, medan hon säger med en röst som nästan darrar av stolthet:

— Ja säger de du Ante, att du spelar då så förbaskade bra, så de sjung i örona. De jussom lenar i bröstet.

— Då var lent som de va, smilar Ante förtjust, och så är skrattet och pratet i full gång igen. Hur det nu är, om det är mörkret eller stämningen, det plaskande regnet eller vindilarna — men plötsligt ha vi halkat in på kapitlet spökhistorier. Rösterna få den dova klang som spöken alltid kräva, ovillkorligt rycka vi stolarna närmare intill varandra och den ena historien hemskare än den andra följa i snabb takt. Alla ha vi varit med om något mystiskt och oförklarligt och hur förunderligt det upplevda än är finns det ingen som ens andas fram skynten av ett misstroende. Ansiktena äro högtidliga, litet skräckfyllda och emellanåt skrattar någon till en smula nervöst. Lina berättar:

— Jaha, å den här ä så evinnerlit sann som att ja lever, för de hände hemma när som ja va liten. Mamma vakna en natt ve att hon tyckte hon hörde pappa stiga upp och gå te spisen efter stallnyckeln, å så hörde hon 'en gå ut. Å hon tänkte ändå de va märkvärdit, va tjuven ska han i stallet nu. Men så somna hon om igen, å vakna igen jussom de va. Å då låg pappa breve'na i sängen å då sa hon: Va geck du ut efter?

— Geck ut, sa han.

— Ja, geck ut me stallnycklarna.

— Har inte vuri ute, sa han.

Då talte mamma förstås om hur de va å pappa opp med fart. Då var skrömt! sa'n å ut i stalle å där sto hästen våran å vart nära strypt me grimma. Hadde inte pappa

kummi just då, så hadde Pärla strukit me, då säkert som en da!

— Jaha! Likadant va de hemma en gång, säger Anna och drar omsorgsfullt en precis liknande historia. Så är det tyst en stund, tills Erik med låg röst talar:

— Jag har sett hin håle en gång!

— Min pappa har sitt 'en me, upplåter plötsligt »den bekanta flickan» sin mun, och så vänta vi med spänning fortsättningen av dessa avslöjanden. Erik:

— Jag geck hem en gång i förra friveckan, Kalle i Olsberg och jag, och när som vi kom te svängen ve Broby låg där en stor sten ve vägen å alldeles bakom den låg de någe ludet, som rörde på sej. Kalle tog mej i armen å sa: gå inte fram för faen! Men ja tänkte: en ska la se efter va de kan va! och geck fram å tog i't. Men då for de som en stöt igönom mej å de ludna vände på skallen å fy för allt tvättat, jänter, han hade kol i ögona å horn i pannan å den ena foten vad de klöfve på för 'an sparkte mej på skenbene så ja blödde. Kalle han vände om å sprang å ja gjorde så me, men då skratta'n där bakom oss så de eka i skogen å gnister slog de efter oss jussom svavel. Å fulla va vi när vi kom, men nog fasiken va vi nyktra när vi kom hem. Å va inte de Hin håle, så vill jag inte heta Erik!

Jag kan inte återhålla ett fnitter, men det får gå på den allmänna hysterins konto. Anna nästan gråter och Anders ansikte lyser kritvitt mot den mörka väggen.

— Min pappa, han . . .

— Nää Emma, vi vill inte höra mer, avbryter Lina, men tystas ner av ivriga röster och Emma fortsätter:

— Jo, min pappa han va så dan me å spela kort när han va pöjk å han spelte å sej nästan allt han hadde. Å hanses mamma ba'n å tiggde'n te låta bli, men de brydde han sej inte om, fast han ångra sej senna. För en kväll, när han skulle sätta ut sin sista krona, så tappa han'en på golve, å när han böjde sej ner å skulle ta opp'en sträcktes de mot'en en brunhåri näve å ett gap med tännen som glödande kol sken'en i ögona. Han ble så rädd så han skrek till å i samma minut flög borde överända å Hin håle tog ett skutt ut genom fönstre mens gnister slog om'en. Å allihop så såg di'en å sen tog ingen å dom i ett kort mer. Så nog för att Hin håle finns alltid!

— Nu tännen vi lampa! sade Anna bestämt och ingen opponerade sig. Å du Lina sjunger en sång. Ta: Skönt i aftonstunden, så hjälper vi till me kören. Fy fasan, ja känner mej som om Hin håle hadde vurti unner vårt bord i stället. Sjung då Lina.

Och Lina sjunger och vi stämma in i kören:

Harporna stämmas av änglarnas kör
fram brusar sången så klingande skön.
O säg dyre vän får jag möta dig där
när jubelmusiken går in?

Hin håle är fördriven med musikens makt och glädjen härskar åter. Vi gissa gåtor, sjunga visor, spela munspel och gitarr, se på vykort och fotografier och det blir till och med en rungande polkett på det smala golvet innan var och en går till sitt. Men när klockan är 11 reser Anders på sig — han ska hem i kväll för ovanlighetens skull (det är söndag och Anna ser mulen ut) men måste upp 4 på morgonen i arbete och har lång väg hem. När alla gått sjunker Anna ner i soffan igen och somnar ögonblickligen. Men vaknar när klockan slår halv 12 och reser sig gäspande!

— Fy sjutton, klocka å halv tolv å slaktarn kommer i möra bittin ve femdraget. Du ska ta imot blon, sa Hilda, så ja får börja mjölka lite förr. Du, hörde du de, att du ska ta emot blon?

Ty jag har skräckslagen knipit ihop munnen och bara stirrar tills jag plötsligt får målföret igen och stammar:

— Blon! Ska ja ta imot blon. Vispa'n.

— Nä, vi vispar inte här, utan tar'n me en spak. De ska va lilla tråget som står i bon, fyll'et te hälften med rågmjöl. De blir nog lagom me hälften, för den här sugga å så väldigt stor, så hon har nog mycke blo. Du har väl tatt emot många gånger hemma.

— Om jag har! Jojomän! mumlar jag svagt och blundar för att inga yttre intryck ska kunna störa mina visioner av knivar och suggor och sprutande blod. Nu sover jag nog ingenting i natt tänker jag för mig själv och suckar, ty dagen har varit lång och hela veckan ligger framför som en oändlig och backig väg, den man ska trampa på trötta fötter. Jag klär av mig sakta, drar natttröjan sakta på och sjunker med en rysning ned bredvid Anna, som redan snarkar med vidöppen mun. Soffan är nog bra att sova i för all del, men när man ska ligga vaken och känna de små djuren kila hit och dit . . .

Men jag sover ögonblickligen och tungt, utan drömmar, utan blodiga syner av suggor och slaktare, sover den tröttes lugna dödslika sömn och vaknar utan motvilja, när väckarklockan slamrar in en ny och lång vecka.

Morgonen därpå var strålande, och när jag strax efter fem gick ut på backen efter ett fång ved sken solen så det sved i ögonen. Jag tänkte på suggan och suckade — att hon just skulle dö en sån här vacker dag, att hon inte åtminstone en enda dag till kunde få leva och äta och ha det riktigt skönt utan något bråk med rengöring av stian, som var så innerligt trivsamt och bra när den var en liten smula smutsig och tillsölad. För att nu inte tala om vad det skulle vara skönt för mig att ha en hel dag att bereda mig och ställa in mig på det svåra arbete, som väntade. Ty det blir kanske litet besvärligt, tänkte jag för mig själv, att ta emot det där blodet. De skrika ju också så förfärligt svin, när de slaktas och det finns inte värre än att inte få skrika med — men det går nog inte an! Hysteriska pigor existera väl inte. Med mitt vedfång på armen marscherar jag in igen och sörplar långsamt i mig kaffet, två bräddfylla koppar för säkerhets skull, medan Anna och Hilda vandrar till ladugården för att mjölka, Hilda har övertagit morgonmjölkningen i mitt ställe i dag. Och så lämnas jag ensam i köket, där jag ögonblickligen sätter i mig ännu en kopp och med något styrkt mod ställer tråg och rörspak i ordning.

Tunga steg klampa i förstun och slaktarn sticker in sitt rufsiga svarta huvud genom dörren, nickar familjärt och frågar, om jag kan komma med detsamma, för han och drängarna äro klara med förarbetet. Av den något misstänkta doft, som så fort han öppnar munnen svävar genom luften, sluter jag ögonblickligen, att detta förarbete avslutats på ett fullt tillfredsställande sätt och småler till svar på hans elegant avrundade slängkyss. Så knyter jag schaletten mycket fast om huvudet, tar tråg och spak under armen och vandrar stillsamt ned till svinhuset med slaktarns arm lekfullt lagd om mitt liv. Utanför på backen stå två av drängarna och flina och slaktbänken väntar nyskurad och fin.

— Gå nu in först hon te sogga, säger slaktarn till mig och ger mig en uppmuntrande knuff i ryggen. Gå in tena och lägg de här repet om frambena — se sogga bler inte så rädd om de ä nån hon känner, som lägger snaran om'na.

Och så ger han mig en rännsnara i handen och öppnar dörren till stian. Och jag stiger in med gråten i halsen för att lägga snaran om suggans ben. Hon kommer emot mig med ett belåtet grymtande, men stannar fundersamt, när hon ser att jag inte har något ämbar med. En liten stund står hon med utspärrade ben och stirrar, så tar förtroendet överhand och hon makar sig intill mig för att bli litet skubbad på ryggen. Jag kastar en hastig blick bakåt på slaktarn och drängarna, de äro allt för upptagna av ett slagsmål mellan ett par tuppar utanför för att ägna mina förehavanden en tanke, och med obeskrivlig ömhet kliar jag suggans smutsiga rygg medan hon stilla med korta små grymt ger sin förtjusning tillkänn. Jag kliar och kliar och skäms så jag rodnar, över att tårarna droppa ned på kinderna, men det är inte så gott att med berätt mod leda ett djur till slaktbänken, som man under långa och svåra dagar gett mat och passning. Och suggan hade varit en god och tystlåten kamrat förresten, som aldrig förrätt eller förvånat sig över de hemliga tandborstningsorgier jag firat inne hos henne ibland. En gång när . . .

— Nå flicka lilla hur går det? frågar slaktarns grötiga stämma, och med ett ryck slår jag snaran om benen på offret och lagar mig till att gå ur stian efter ett sista väldigt rivtag.

— Nej stopp ett slag, hojtar slaktarn och jag stannar lydigt och förväntansfullt, ty är han icke min förman, som kan befalla? Jo, känn efter om hon ä svullen under magen för ä hon de så måste vi vänta me ä slakta na te nästa vicka, annars blir köttet så beskt å ont te äta.

Svullen under magen — jag gör en rådvill rörelse åt suggans buk, men min undersökning lämnar intet som helst resultat och jag tiger med en frågande litet generad blick på slaktarn, rädd att på något sätt förråda en okunnighet, som inte får finnas hos en rutinerad piga.

— Nå! säger han frågande och lägger armbågarna på stians skrank med en ledig och intresserad gest. Nåå?

— Jag vet inte, säger jag förläget med en blick på den smällfeta suggan. Jag vet inte, men jag tycker hon är svullen överallt!

Det skratt, som följer, hjälper mig över rädslan att deras misstankar blivit väckta och under stor munterhet dras den illvrålande suggan mot döden sedan ett rep även lagts om hennes ljusröda tryne. Stretande och med förebrående, bedjande blickar åt mitt håll vandrar hon steg för steg mot slaktbänken — magen har befunnits icke vara svullen och dödens timme är obevekligt och oåterkalleligt slagen. Allt under det hon utstöter höga jämmerskrin bindes hennes ben samman och med en väldig kraftansträngning kasta de tre bödlarna upp henne på bänken, slaktmasken sätts för pannan och med en stadig slägga slås järntenen in. En brusten, snyftande kvidan hörs just när slaget faller, sen blir allt tyst och med en kväljande känsla av motvilja ser jag slaktarn ta fram sin långa, blanka nyslipade kniv, som han med en van och mjuk rörelse för in i suggans fettdallrande, vitborstiga bringa. Den glider in så lätt och hastigt som sjönke den av sig själv, och när den dras ut sprutar en varm tjock blodstråle fram. Och så starkt är trycket att den når ända fram till mitt framåtböjda ansikte och sköljer över kinder och bröst och färgar mig mörkröd. Ett ögonblick är jag nära att släppa spak och tråg och alltsammans och bara springa, springa från gård och by och plats — hem till civilisation och mänsklighet igen, men så blygs jag att ge mig så lätt, biter ihop tänderna och rör med brådskande tag, medan det

nödtorftigt avgnidna blodet på mitt ansikte stramar och torkar i solskenet.

Den sista ljusröda droppen blod sipprar ur den smala skåran, som kniven tillfogat, de långa darrningarna i den smutsiga vita kroppen ha slutat, och suggan står lik med all vårens härlighet kring båren. En nyss utsprucken hängbjörk vajar sakta över hennes huvud, en lärka sjunger i luften rätt över svinhuset, så den kan spränga strupen av hänryckning och på gödselstacken kråmar sig den guldbruna tuppen för de beundrande hönorna så det är ren synd och skam åt det. Jag tar mitt tråg och går sakta hem — paltbrödet ska bakas genast och våren och jag ha inget med varann att göra den här gången. Suggan dras på en ranglig och allt annat än elegant likvagn ned till bryggghuset för att rakas, tvättas och skäras upp. Sen blir det min tur igen, när räntan ska tas under behandling, och i mitt stilla sinne funderar jag nog en smula om jag ska kunna reda ut den härvan.

Och när frukosten är aväten styr jag med någon liten bävan stegen till bryggghuset, där suggans bländvita och välrakade stofthydda hänger ned från en väldig takbjälke. På ett bord ligger räntan, och med försiktiga fingrar för jag min vassa kniv in bland tarmar och andra inälvor och börjar sakta att lossa istret. Varje liten smula måste omsorgsfullt tillvaratagas — ister är en viktig ingrediens i ett lanthushåll — och med valna och talgiga nävar fördjupar jag mig i det ljumma och stinkande innanmätet. Det gäller att fara stilla och varligt fram med kniven, Gud nåde evinnerligen mig om jag skär sönder tarmarna! Då vågar jag inte möta Hildas förvånade och förebrående blickar. Att rensa dem till rena, fina fjälster är inte så svårt; det har jag gjort förr, när jag var liten en gång i världen och hade min största fröjd av att vara hos och med bönder. Förresten var det riktigt skönt att få händerna ordentligt ingnodda med flott, det gjorde dem så ovan mjuka och glatta och lindrade så behagligt svedan i de långa och djupa sårrevorna, som man alltid får av grovarbete. — Det tog nästan ett par timmar innan allt ister var bortskuret och med ett stönande av lättnad lade jag tarmarna i en bleckhink och gjorde mig redo att vandra ned med dem till ån där de skulle sköljas och rensas.

Där nere sken solen och kabbelekan i kapp och ån flöt tjock och lerig med vårlök på bräddarna. Jag krängde och vände suggans ännu varma tarmar, kände inte mer någon lust att ge mig iväg från alltihop. Herregud, när vädret är så vackert och korv så gott, varför skulle man då vara ledsen för att man måste vränga tarmar — om det nu också luktade litet illa, förfärligt illa till och med, så fanns det så mycket annat omkring som luktade gott. Jag började känna mig så verkligt nöjd med tillvaron, att jag inte ens brydde mig om att jag frös om händer och fötter så jag knappt kunde röra dem, och att jag drumlade med en lång bit tjocktarm så jag tappade den i ån och såg den flyta bort för mina blickar. När jag slängt det sista fjälstret i hinken såg jag mig noga omkring för att vara säker på ensamheten, och så smög jag bakom en buske och sträckte ut mig i solen i fem långa, härliga minuter. Och sen gick jag lätt om hjärtat hem att dricka elvakaffe och mjölka middagskorna.

Det var en eftermiddag med strålande sol och milda vårvindar över slätten. Jag kom från svinhuset med de tömda grisämbaren i ett ok över axlarna, gick med sinnet fullt av hemlängtan och en liten smula förtvivlan över morgondagens väntande arbete: en hel stor tvätt, som skulle bykas och lakas och gnos, en hel stor tvätt, som kom att ta ett par dagar innan den ens kunde bli färdig att hängas till tork. Och jag tittade på mina händer, som blivit svarta och igengrodda av diskvatten och sotiga grytor, tittade på de röda sprickor och sår, som svedo överallt på fingrarna och ryste vid tanken på den skarpa luten, som skulle tränga in och göra svedan sjudubbel. Jag gick så i mina tankar och funderingar med blickarna ned i marken, att jag inte märkte den lilla skocken av drängar och barn, som församlats på ladugårdsplanen under livligt debatterande. Inte förrän jag var alldeles inpå dem såg jag upp och i samma minut ropade Erik, fördrägen:

— Kom hit du, ska du få se på en fin kärra!

»Kärren» var en gammal bil, som av en eller annan anledning förrirrat sig till vår ladugårdsbacke — den stod där övergiven och tom med avstannad motor och såg ut som om den skämdes över sin existens i all lantligheten.

— Var kommer den där ifrån? frågade jag häpen, ty synen var lika ovanlig som överraskande här långt borta från civilisation och nymodighet.

— Anderson i Nyhult kom hit i'n och både han och den som körde'n ä inne hos bonn. Har du sett nån på så nära håll förut, du, som har vari i Stockholm?

— Jo vars.

— Har du åkt nån gång?

— Ja vars, de har ja väl me.

— Å fasen har du. Va de livat tyckte du?

— Ja de va de.

— Di kan köra tie mil i timmen me'n här.

— Me'n här! — jag kan inte hjälpa att min röst får en tämligen misstrogen klang och den blick jag kastar på motorhuset har nog rätt mycket förakt i sig — och värdesättning.

— Ja just me'n här, om de inte va tjuge, för de sa han som körde'n, schafförn eller va dom kallas. Ja tror min själ de va tjuge, du Arvid.

Arvid svävar på målet, han håller före att det var tio och det enas vi då om under allmän beundran och med vördnadsfulla blickar på det gamla skrället, som på sin höjd kan komma upp till fyra. Anna har också kommit tillstädes och Erik, som vill gälla för att begripa sig på litet av varje demonstrerar på ett enkelt och lättfattligt sätt mekaniken för oss.

— Här ser ni, säger han pompöst och visar på en skruv som håller fast glasskyddet — när man trycker på'n här så går vangen i gång. Å trycker man på'n lite hårdare så går de av bara faen.

— Tryck inte för guss skull, skriker Anna förfärad.

Erik ler smickrat och lugnande.

— Om ja tryckte så geck han, men då behövde ja bara dra i'n här — han pekar på växelspaken — så stannar de genast.

— Å tjuven gjorde de, du har då reda på alltingen också, svarar Anna i gränslös beundran. Jag kan inte återhålla ett stilla fnitter där jag står och slänger med mina ämbar vilket ögonblickligen förskaffar mig ett barskt: »va står du och grinar åt!» från Erik, som är mycket rädd om sin värdighet.

— Jag bara tänkte på jag, om du tryckte på knappen och inte hann stanna förrn du slog i väggen där borta, småler jag medan jag sätter ned mina hinkar och börjar knyta om schaletten för att ha något att syssla med som litet kan skyla mitt ansikte. Alla brista i skratt, till och med Erik ler blekt, men betraktar mig alltjämt med stadigt ogillande. Så harklar han sig, spottar och säger med utsägligt hånfull röst:

— Va'nte så säker du, att ja inte kunne stoppa i ti. Men om du kan sätta i gång attemobilen här å köra'n tie meter utan te välta eller fördärva'n så ska ja lägga opp hunnra kronor på stenen här.

Och därmed slår han karlavulet handen i en stor sten bredvid sig och skrattar med tillbakakastat huvud så alla hans präktiga löständer lysa. Jag blir allvarlig en minut, så knyter jag schaletten hårdare under hakan och tänker för mig själv med ett leende: »Om du visste, tänker jag, att jag har kört bil hundra gånger så visst som en, om du visste att mitt chaufförcertifikat ligger därhemma, så kanske du tog tillbaka dina hundra kronor, som du förresten inte har.» Jag ser mig om på dem, de skratta alla och vänta tydligen med stort intresse mitt svar, som jag hållit inne med alldeles för länge i deras tycke.

— Ån sen då, säger jag långsamt. Tror du inte jag kunde; den konsten vore väl inte så stor. Men lägg du opp dina hundra först.

— Nej sätt i gång du först, så kommer pengarna nog fasen sen.

Jag ser mig om ännu en gång, det brinner i mig av begär att förbyta deras litet skadeglada miner i allmän förbluffelse och häpnad. Jag tar ett steg mot veven, böjer mig fram för att gripa den, men släpper den igen för att se efter om kontakten är på, vrider den åt rätt håll och tänker dra i gång, men ratar på mig och säger stilla medan det svider svårt invärtes:

— Du får nog behålla dina hundra du Erik. Men du kan då väl inte begära heller att en lagårdspiga ska veta hur en sätter igång såna här maskiner.

Varpå jag hugger mina ämbar och flyr undan frestelsen, medan skrattet följer mig ända in i förstugan. Men där tackar jag i all ensamhet högre makter som slog ned högfärdsdjävulen inom mig och hejdade mig i tid. Fast gud ska veta, att det var svårt att låta bli med deras flinande ansikten omkring.

Vi hade haft stor byk — den varade i tre dagar och allt, som smutsats under nära tre kvarts år låg nu rent och ganska vitt i karen, endast väntande på den avslutande lakningen, som skulle göra även den gråaste trasa snövit och skinande. I tre dagar hade vi tvättat och gnott, borstat och stått i av alla krafter från tidigt på morgonen till sent på kvällen; den ena bingen kläder efter den andra hade gått genom våra händer och blivit förvandlad, vilket också dessa samma händer blivit. Från att ha varit ingrott svarta och omöjliga voro de nu rena och röda med rynkigt skinn, och de långa sårrevorna lyste rosenfärgade, djupt inbäddade mellan uppsvällda vita kanter. Knogarna hade fått runda hål efter all gnidning av hårt linne i den starka luten, armarna brände som voro de flådda och prunkade i den vackraste purpurfärg. Det var tredje dagens sista kväll, den sista skjortan var mellan våra nävar och Anna sjöng för full hals, medan händerna flögo i takt över tvättbrädans randiga bleck. Så lyfte hon skjortan och synade den i de sista svaga strålarna från solen, som just kröp ned bakom kyrkans ljusgröna lindar, vände den på alla håll, slängde ner den i baljan igen och tog ännu några hårda rivande tag mot brädan, så vred hon ur löddret med väldig kraft så det riktigt knakade i sömmarna och slängde den ifrån sig i det stora karet, där all den andra tvätten låg.

— Nu du! Jestanes att en änteligen ä färdi. Skynn dej å vri ur så gå vi opp och äter. Ja ä så förbaskade hungri. Va livat de ska bli i kväll du — tänk du, va pöjka här kommer. Ända bort från Svalberga kommer di du å Hilda hon har bakat hela dan. Fy fasan du, ja säger de, att en bara ska va så trött! Å att de ska göra så tjevrens ont i hännerna — å fötter me för den delen! Har du inte ont i hännerna? Du, ja säger de, har du inte ont i hännerna?

Ty jag var inte rapp nog med svaret utan står i dystert beskådande av min skjorta, som inte på villkor vill bli ren om halslinningen trots skurborste, tvättbräda och ivrig gnuggning. Nu hörde jag och svarar sakta och tankfullt:

— Jo, tvi hunnan visst gör det ont i händerna. Om jag hade den här usla skjortan ren ändå.

— Få se på'n. Ren! Den måtte väl va ren om nån ä de.

— Men ve halsen.

— Ä kössme! Du tror väl allri, att en ska ta livet åv sej för å ta bort den lorten. Den går allri dän — å går han, så går han i laken. Ge fasen i å stå och gno på'n länger, vri ur en å släng'en. Bonn ä inte så fjäske måtro.

Ingalunda behövde detta sägas mig två gånger, jag vrider och slänger skjortan och med ett befrielsens skratt sträcka vi armarna i luften, räta på ryggen, som känns som vore den mitt av och stöna av välbehag över att ett strängt och tungt arbete ligger bakom oss. Det som nu är kvar är ju bara lek jämfört med det förra och denna kväll ha vi länge sett fram mot som en stor och sällsynt glädje. Ty blev det inte en brakfest i kväll så över alla gränser rolig och fin! Lakgille — det är saker det för pigorna på landet och ett eftersträvat nöje att få komma på, så det var då alls ingen under, att pojkar kom sättande ända bort från Svalberga.

— Har Hilda bakat sa du? frågar jag Anna, som även haft en del inbegöra och därför visste litet bättre besked än jag, som stått i brygghuset hela dagen.

— Joo du. Hon har bakt så dant med vetbrö å skorper så ja tror de räcker te femti människor. Men här kommer nog många me. Tänk du, va livat du! Tvi hunnan du va livat!

Annas ögon blänka vid bara tanken, och jag strålar nog också av förtjusning, ty varje litet nöje är så oändligt välkommet, varje liten omväxling så efterlängtat. — Vi ta på oss schaletterna, lägga in några långvedsträn under pannmuren, som är fylld till brädden med rykande varmt vatten och så kila vi hem till maten, som väntar i form av risgrynsgrot och färskt bröd. Hilda har verkligen bakat och så mycket förstår till och med min ovana blick, att nog kommer det att räcka till och bli över om det så komme femtio personer. Hilda knusslar aldrig. Regält ska det vara.

Just som Anna lagt för sig sin tredje enorma grötportion komma de första gästerna fnittrande. Det är tre flickor från granngårdarna, som ombetts att komma litet före, för att hjälpa oss »få undan». De bjudas på gröt också och under dödstystnad sleva de den i sig, milt uppmuntrade av Anna och mig att lägga in ordentliga kvantiteter. Äntligen äro vi alla färdiga, och avdukning och disk ta sin början med otrolig kläm. På mindre än en halvtimme är alltsammans gjort, sopningen omhändertas av flickorna, och Anna och jag störta upp på kontoret för att välja ut aftonens elegans bland vår ingalunda storartade garderob. Anna bestämmer sig för en skär blus och jag för en grön, båda ska vi ha randiga förkläden utan bröstlapp och så tar jag ett steg för att gå ned, med kläderna över armen och helgdagskängorna i nypan. Men Anna tvekar och står kvar framför min koffert med ljuset betänkligt på sned och stearinen drypande nedför fingrarna.

— Skynda dig nu och kom, säger jag otåligt med ett trevande steg mot trappan.

— Nej, vänta ett tag du! hon står kvar inne på vindskontoret och jag hör på hennes röst, att något viktigt är i görningen.

— Nå, vad vill du då?

— Kom in igen ä du snäll.

Jag vänder om och undrar i mitt stilla sinne vad som skall bli av. Hon står kvar på samma plats, litet vänd ifrån mig, men jag ser, att hon är rödare än vanligt om kinderna, och ljuset låter hon drypa så det är en ren skam.

— Joo, ser du, jag unnrar — — jag såg i ditt koffer en gång, när som du visade de där skrinet du fått av Bernhard, att du hadde en krustång. Å Anders han kommer ju i kväll å han ä så gla i krusit hår. Å de kan en ju få me en sån dära tång?

— Joo, det tänker jag väl. Inte för jag använt den någon gång för jag fick den en gång på en sån där basar du vet, på Lyckans hjul. Men nog kan en väl bli krusig av den, det är inte farligt. Fast man får nog värma'n bra.

— Tror du de, att man blir krusi åv'en. Tänk du, va Ante skulle bli förvånad. Får jag låna'n du, så ska jag värma'n på ljuse. Men säj ingenting te jäntera.

Jag plockade fram tången med ett litet leende, men inom mig var jag mycket rörd. Och efter en misstänkt lång stund kom Anna ned med fyra små tafatta lockar i pannan och så själaglad så det var en fröjd att se henne. Flickorna beundrade inte måttligt och hon klädde sig nu i rykande fart, det betydde inte ett smul om en hake kom snett eller en knapp var ur, »bara man får laserna på å kommer i väg!»

Utanför brygghuset stod redan en stor mörk klunga väntande, när vi rusade utför backen, och det dröjde inte länge förrän lampor och lyktor blivit tända och tvättstugan var full med folk. Det var liv och lejan redan från första stund, och det brassades på under pannorna så ångmolnen hängde som dimmor i luften. Kaffepanna hade vi haft med oss, bröd, socker och grädde likaså, och medan vi flickor dukade och gjorde i ordning allt till festen skredo pojkarna till sitt arbete för kvällen och började lakningen.

I två kolossala kar lågo alla vita kläder tätt packade, varv efter varv ända upp till randen. I botten lågo stadiga askpåsar, väl omsvepta med skynken och vilande på ett lager av tombuteljer, för att vattnet lätt skulle rinna undan. Ur pannmuren hämtades nu kokande vatten i stora skopor på långa skaft och östes över kläderna. När så mycket fyllts på, att karet kunde anses mer än till hälften fyllt, lossades en plugg i dess sida, alldeles intill botten och det heta vattnet strömmade ned i en så, nu inte längre klart och vitt utan redan svagt guldfärgat av askan. Så hälldes det i pannmuren igen, kokades och östes på nytt över kläderna. För var gång blev färgen allt gulare och starkare och till slut var luten så stark, att det sved på fingrarna om man fick den på sig. Ju längre det lakades desto finare och vitare blevo kläderna och ju roligare en lakfest var, dess bättre blev lakningen gjord. Pojkarna öste och öste, delade upp sig i lag och organiserade arbetet, och ibland kunde man hålla på både till tre och fyra på morgonen.

Det dracks kaffe också vill jag lova — den ena pannan efter den andra koktes av flickorna och brödstaplarna sjönko ihop för anfallen med sagolik hastighet. När kaffet var slut plockades det fram saft och vatten medan pojkarna lakade och imman stod som en vägg i rummet. Det var knappt man kunde se från den ena hörnan till den andra och luften blev tung att andas till slut, men vad i all världen betydde det! Allteftersom timmarna ledo steg stämningen och till slut var den så hög, att den absolut inte kunde bli högre. Spelman hade det kommit också naturligtvis och dansen gick för fulla segel på det våta golvet, som var så halt av vatten och lut att allt emellanåt en kraftig kullerbytta slogs i hastigheten. Brännvinet kom fram under nattens lopp, pojkarna styrkte sig och lakade, brände sig på skopskaften, svuro och skreko, skrattade och hojtade. Då och då försvann ett par ut i mörkret — utanför dörren låg natten som det svartaste svarta utan stjärnljus eller måne, kallt var det så det isade genom märmg och ben och en kulen blåst ven om knutarna. När man kom utifrån in i värmen slog ångorna av kaffe, lut, brännvin och våta en mot huvudet så man blev het och yr, handklaveret drillade och gnällde, dansen svepte så golvet rungade och skratt och skrik ekade.

Lamporna brunno ut så småningom, ett ljus brann till sist ensamt och sorgset fladdrande på pannmurens kant för att lysa de arbetande, och skenet från elden flackade rött och oroligt över väggar och tak, glänste i de små svarta, fyrkantiga fönsterna och speglade i kaffepannans bukiga koppar. Lakvattnet var brunt och starkt och sköljkaren började lagas i ordning medan det lediga kavaljerslaget klämde i med en hejig sjömansvisa. Annas fyra små lockar hade raknat i fukten och hängde raka utefter panna och kinder, men Anders var redan så bedårad han kunde bli och satt i ett hörn på en upp- och nedvänd balja med munspelet i ena handen och Annas hand i den andra, hennes huvud låg mot hans axel och det randiga förklädet var brett under dem till skydd mot vätan.

När dagen kom silande, grå och kall, var ilakningen klar och en sista kaffepanna sattes på elden medan de kokheta kläderna lades i sköljkaren. En sista vals speltes upp, den sista kaffekasken dracks, den sista visan sjöngs och skrattande drog hela den unga skaran hemåt i gryningsdunklet till ett par timmars sömn innan arbetet började på nytt. Anna och jag plockade blixtnabbt ihop koppar och glas, bommade igen brygghusdörrarna och knegade in i vår kammare, trötta och sömniga, klädde inte av oss ens — vad lönade det, när vi skulle upp om två timmar — och sovo innan huvudet nått kudden.

Man gick därnere i den fullständigaste ovetenhet om allting, man visste rakt ingenting om vad som hände ute i stora världen. Tidningar köptes nästan aldrig och köptes det någon var det vanligen endast Veckojournalen, och i den får man just inte veta några så alldeles färska eller sensationella nyheter. Endast allt gick sin trygga och jämna lunk så var det bra, vad betydde det, om himlen ramlade ned i socknen bredvid, bara den inte ramlade över oss.

Jag minns en dag vi höllo på att baka, jag stod just lutad över ugnsrakan för att skyffla ut glöden, när Hilda slog ihop händerna av förvåning och ropade med ivrig och upphetsad röst:

— Nej men jämmerligen, nu ä di väl ändå riktigt stolliga i utlandet. Nu har di skjutit kungen i Grekland!

116

Jag släppte rakan i häpenheten och snodde mig tvärtom med förfäran målad i mitt anlete. Anna ställde med en väldig duns ifrån sig diskbaljan, som hon just skulle tömma och båda stirrade vi förvåntansfullt på Hilda, som låg framstupa över köksbordet och läste i en utbredd tidning.

— Di sköt'en i huvet å han dog mesamma å mördaren har di taji. Han får'et väl trevligt, uslingen. De skulle allt tjyven va kung nu för tiden.

— Men att de ha skjutit honom igen, sade jag med ett dunkelt minne svävande för mig, att en kung sköts där för något år sedan. När var det?

— Den sjunde dennes står de bara, eller om de ska va den sjuttonde. Då bortrevet ett stycke just där.

— Vad är det för en som ska bli koning nu då, frågar Anna med djupt intresse.

— Kronprins Konstantin ska tillträda regeringen står de.

— Ska di ha två kungar i rad som heter Konstantin då? kan jag inte hålla inne med, ehuru en så ingående kännedom om grekiska kungens namn ingalunda är på sin plats för en lagårdspiga.

— Han som di tog dö på hette Georg.

117

— Å hunnan! utbrister Anna allvarligt. Hette han Georg. Att di har så kristna namn i Grekland. Tänk, hette han Georg.

Men jag börjar grubbla och söker och söker i minnet. Har inte jag skrivit anekdoter i tidningen om en kung som blev skjuten i Grekland och hette Georg. Och hette inte hans son Konstantin och blev inte han kung sedan. Och inte har väl han hunnit dö och en ung Georg kommit på tronen igen och denne samme Georg nu skjutits. Det går runt i huvudet på mig och jag grips av medömkan med mig själv och min okunnighet.

— Står det Georg? försöker jag en sista gång.

— Ja de gör de. Georg står de alldeles tydligt.

Nu kommo drängarna in till kaffet och nyheten berättas också för dem. De ta saken lugnt och filosofera endast i allmänhet över kungars ändlighet, såväl som andra dödligas. Bonn, som också kommit in, håller ett värtaligt föredrag om bomber och gevär och mördare i gemen och det hela resulterar i några hemska historier om mordattentat mot presidenterna i Amerika. Men jag går alltjämt och grubblar och tycker, att det är förfärligt besynnerligt. Ända tills jag i smyg tar fatt på tidningen och noga undersöker om intet datum kan påträffas. Då hittar jag långt upp i en hörna det jag väntat — nyheten är ett år gammal. Varligt meddelar jag upptäckten och den tas lika lugnt som mordet nyss, litet skratt bara, så övergår man till presidenterna igen och grekiska kungen framlever alltjämt sitt liv, ytterligt nonchalerad av Taninges invånare.

118

Detta har jag berättat bara som ett litet bevis på den nästan otroliga slöhet, som utvecklades så fort det gällde några händelser utom socknen eller till och med den närmaste trakten. Bondetåget visste de inte mycket om därnere, dess verkningar ansågs inte på något sätt märkvärdiga och av valfeber och agitation märktes icke ett spår. Tidningar voro till för att man skulle få billigt och bra papper, det var egentligen det enda existensberättigande de hade — jo förstås, följetong och berättelser och sådant hade ju alltid sitt intresse. Men papperet sattes högst och ett paket inslaget i en tidning ansågs bra mycket finare och trevligare än om man svepte in det i vanligt omslagspapper. Den enda gång jag minns, att det verkligen frågades efter och köptes tidningar var, när det varit dragning i något större svenskt lotteri, då ska jag säga det var väntan och längtan efter dem. Allesammans spelade de på lotteri, både drängar och husbondfolk och till och med Anna, så hade hon en kvarts lott, som hon väntade sig något storslaget av. Hela trakten var gripen av lotterifeber förresten och det förlorades mycket pengar där. Somliga spelade i svenska lotteri, somliga i danska och tyska, ibland vunno de kanske en tjugu, trettio kronor eller just så mycket att de blevo uppiggade att fortsätta. Och ständigt cirkulerade de förunderligaste historier om folk i grannsocknar, som vunnit 5—10000 kronor i ett enda tag. Anna hade fått fem kronor på sin danska kvarts lott en gång och den femman talade hon beständigt om, när jag försökte avråda henne från vidare extravaganser på lotterispelets motgångsfyllda bana.

119

— Neej du, ja slutar inte. Å Anders han säger också de, att ja gärna kan hålla i. Feck ja inte fem kronor en gång skickandes utan att ja visste ett smul om. Va fasan, om de också kostar lite å ha lotten kvar, så ä de i alla fall så förbaskade livat. Å förra gången du, så hadde ja nära på vunnit hunnra kronor, de va bara en nia som skilde. Joo du! Nästa gång kanske ja får rätt nummer te tietusen du, va säger du då då? Du,

va säger du då då? Då går du nog och köper dig en du me!

En annan vurm, som dock mera uteslutande angripit den manliga ungdomen, var kataloger. De skickade efter kataloger från gud och hela världen, alla firmor, som annonserar om »kataloger gratis och franko» fingo beställningar, åtminstone från drängarna på Taninge och deras favoritnöje var, att studera dessa vanligen mycket innehållsrika häften. I synnerhet voro Ählén och Holms högt älskade, och allt som oftast rekvirerades också de mest besynnerliga saker ur dessa kataloger: patenterade hängslen med så många tampar och spännen, att de lyckliga ägarna visste varken ut eller in, när de skulle ta dem på, hundrabladiga knivar som kunde användas till de mest otroliga saker. Det fanns ostronöppnare på dem — aldrig för jag tror att någon av innehavarna av dessa härliga knivar någonsin i sitt liv sett ett ostron eller får se ett heller — champagnekorksuptagare, konservlådsbrytare, cigarrettändare, nagelfilar, skrivpennor, patronkratsare — o, det var ingen ända på vad det fanns allt på dessa underbara knivar, som det tog en halvtimme att bara fälla upp allting på. Det kan förresten ingen beskriva allt annat märkvärdigt, som beställdes ur dessa kataloger: det var bläckhorn att bära i fickan och portmonnäer som ingen utom ägaren kunde öppna och emellanåt inte ens han, ty han glömde ibland bort mekaniken, som var fruktansvärt invecklad — det var nycklar som gick till alla lås, men vid företagna prov visade sig ha en löjlig motvilja att öppna ett enda, det var cigarretter, som exploderade rätt som man rökte dem i allsköns lugn och ro och höll på att skrämma slag på de oförberedda, det var garanterade amerikanska fickur till 4.50 med väckarsignal och självlysande urtavla och speldosa och vackra fotografier av mer eller mindre sköna kvinnor; vad garantin beträffar, så fanns det intet närmare bestämt om den i katalogen — det var reservoirpennor, som alltid strejkade och endast avlevererade bläck i så måtto, att de jämmerligen bläckade ned skrivarens händer tills de mest voro att förlikna vid en niggers, det var alla möjliga mystiska böcker för älskande och nygifta och länge gifta och ogifta, för alla möjliga äktenskapliga och inte äktenskapliga stadier, det var svängremmar av ny och oerhört framstående konstruktion, det var — nej, det tar aldrig slut om jag så sutte och räknade upp sidor framåt. Men jag måste i alla fall uppehålla mig ett ögonblick vid munspelen. Våra drängar skrevo efter munspel så gud sig förbarme vilka förmögenheter de lade ned i dem. De hade munspel med klockor på, med trumpeter, med trummor, de hade munspel så små att de försvunno i handen och knappt syntes mellan läpparna och munspel så stora och långa och breda att de voro en halv meter på längden, munspel i moll och munspel i dur: »Svenskens älskling», »Hjärtats ros», »Hemlandstoner», »Valsesmek», »Harpotoner» och vad de nu hette allt. Något som också mycket intresserade var cittror, ackordcittror, vilka klingade i ljuvliga ackord när man tryckte på en filtklädd träribba, som låg tvärs över strängraden. Det fanns många träribbor att klämma på, ju finare cittran var dess flera ribbor var det, och det blev en storslagen och klangfull musik, när en stålkädd tumme rasslade fram över klaviaturen och en konstförfaren hand tryckte på ribborna. Det var i synnerhet en cittra, som väckte Annas livligaste beundran och åtrå där den stod uppritad i en katalog, förgylld och utsirad och bärande namnet »Himlatoner». *Om* hon nånsin vann så mycket som den kostade, 32 kronor, på sitt lotteri så skulle hon då sannerligen inför Gud ögonblickligen inköpa den cittran:

— För ja säger de du, en cittra de nåntingen som inte alla har å den låter så förbaskade väl te sånger — ja te viser me för den delen. Å *om* ja vinner du — ja säger de du, att *om* ja vinner femti en gång så ska ja köpa »Himlatoner» å den här fickspegeln te Anders. För den ä välan stili?

Fickspegel n:o 0182364, stod det i katalogen, av röd saffian innehållande spegel, kam, mustaschvax, nagelpetare, nagelfil och nagelpomada.

När man försöker att i minnet leta sig tillbaka till en tid som varit fylld av tusen nya intryck, av tusen nya saker och många nya människor, så är det ibland alldeles omöjligt att hålla samman allt. Man minns en sak, två, tre med oändlig tydlighet, andra sjunka undan och låta inte fånga sig. Man kan inte minnas dem en och en, utan först i en lång kedja, som drar allt och alla med sig. Och börjar man väl veva upp den kedjan komma alla minnen farande, störtande, och man hinner inte ens reda upp dem förrän de dragit förbi. Det är så med mig så fort jag låter tankarna gå tillbaka till min månad på Taninge — den var lång, men gick ändå så förvånansvärt fort. Varje dag var så till sista minuten fylld av arbete och möda och varje natt försvann som en minut i djup och tung sömn. Varje dag förrann lugn och lång under samma ständiga tramp, samma enahanda sysslor, som länkades den ena i den andra utan en sekunds andrum. Och varje kväll förde med sig en förnimmelse av vila och ro och en oändligt starkt känsla av tillfredsställelse över en dag använd just som den skulle användas. Ingenting på jorden skänker en sådan glädje som kroppsarbete, ingenting har en sådan förmåga att lugna, stilla och liksom rena allt inom en. Man får ingen plats över för tankar, som oroa och plåga — man knogar tills dagen är slut, då sjunker man ned på en stol likt ett tåg som stannar, och man orkar endast tänka så långt som: nu är jag allt bra trött, gudskelov att det är kväll. Och så stupar man ögonblickligen i säng och sover innan man hunnit dra täcket till rätta. Jag minns de första kvällarnas kväljande trötthetskänsla, och jag kommer ännu ihåg den avundsjuka beundran jag ägnade Anna, som så fort hon visste sig ledig bara slog sig ned på en stol och sov.

— Är du trött? kunde jag fråga, men fick till svar endast en förvånad blick som lika tydligt som ord sade:

— Å du dum, du. Visst ä ja trött, när kvälln kommer.

Men när hon på morgonen vaknade, gick hon ständigt med lika lugn, belåten iver till arbetet, som hon utförde snabbt och väl och med samma glada villighet så lång dagen var. Vad jag beundrade henne och vad jag beundrar henne ännu! Och vad jag avundas henne den måttfulla styrka och kraft varmed hon gjorde allt. Hon berättade för mig ibland hurudant de hade det om vintern, och jag tyckte jag kunde se henne framför mig, hur hon stövlade genom snö och väta, ut och in, fram och tillbaka med sin snälltågsfart och sina röda kinder som alltid voro lika skinande röda och runda. Och jag tänkte för mig själv, när jag överhuvudtaget hade hunnit så långt att jag orkade tänka, och det var minsann inte de första fjorton dagarna: jag skulle önska att alla små hemma flickor uppe i Stockholm finge vara med om detta, finge se och begrunda vad allt de kunde ha att lära av denna bondpiga, när det gäller arbete och förnöjsamhet, att de en enda dag bleve satta att göra alla hennes hundra sysslor, som i sig själva äro så enkla och litet invecklade — jag skulle önska, att de bara en enda dag finge känna vad verkligt tungt och strävsamt arbete vill säga, och att de skulle förstå, vad detta arbete betyder, hur viktigt och nödvändigt det är och hur stort i all sin ringhet. Men det kan ingen förstå, som ej prövat på, tror jag. Varför skulle annars just denna del av kvinnoarbete vara så litet värderad och så lågt betald?

Tidens frågor hade ingen som helst betydelse för Anna — hon visste inte mer vad som skedde ute i världen än om hon levde på en obebodd ö i norra Ishavet, och vad kvinnosaken beträffar, så visste hon inte om att ett sådant ord existerade en gång. Aldrig i livet hade hon funderat över rösträtt eller likställighet med mannen, det låg något så komplett omöjligt i blotta tanken härpå, att jag hade mycket och stort besvär innan hon ens begrep, att det fanns kvinnor som kämpade för något så galet.

— Ja tycker de ja! De skulle allt bli någe de om du eller ja gav oss te riksdasmän. En kunne lika gärna villa bli kung mesamma. Tsss, ja har välan allri hört sån lort förr, du ljuger bestämt i mig alltihop.

Men jag försäkrade, att det var sanning och utlade därpå i enkla ordalag hur orätt det är att manfolk ska ha allting så mycket bättre. Tänk bara på drängarna, utslungade jag i hastigheten utan att egentligen ha en tanke på om det verkligen var något att anmärka på deras företrädesrättigheter. Men det tog skruv. Annas glada uppsyn fördunklades av ett lika intensivt som ovanligt tankearbete och till slut utbrast hon med gravlik röst:

— Ja, tvi hunnan du! Du har allt rätt du — tänk bara på pöjka hur förbaskade bra di har'et. Di får sova midda varenda dag, när en annan måste diska å fäkta å stå i. Å varannan sönda ä di lediga alldeles, å arbetar di, så ä de bara me å se te hästarna, så då sover di mest hele dan. Inte har vi just nå ledit då inte. Javisst du — fy fasan du, så orätt de ä när en tänker efter!

Varpå Anna blev rösträttskvinna och aldrig slutade att så fort hon fick se mig dra fram nya bevis på hur mycket bättre pöjka hade det än vi. Jag undrar om den branden flammar än i hennes själ — kanske skulle jag aldrig ha tänt den, men det var så svårt att låta bli. Även Hilda anslöt sig för övrigt till rösträttskravet, men bonn ogillade det i allra högsta grad. Och drängarna också naturligtvis. Ogilla är inte rätta ordet precis, ty de förstodo inte, att det verkligen kunde vara på allvar en förnuftig människa önskade likställighet mellan män och kvinnor, men de skrattade ut idén och skämtade gruvligt med oss som kunde tro på sånt.

Nej man visste ingenting om yttervärlden, man nästan glömde att den existerade. Jag minns hur jag ibland gick och tänkte: tjuugu mil härifrån ligger Stockholm, en stor stad med många gator. När solen går ned här och allting blir mörkt, tändas där

tusende lyktor och människor gå på teatrar och baler. När vi äta kvällsmat äta de middag och när vi äta middag ha de nyss stigit upp. — Vad det blev märkvärdigt allting på avstånd, så underligt och främmande som om det aldrig existerat. Ibland trodde jag inte att det fanns. Trodde att jag drömt alltsammans och att mitt liv allt framgent skulle gå som en pendel mellan morgonmjölkning, middag och kvällsmjölknings, då och då med arbetets välsignelse i form av lördagsdanser och söndagsvila. Anna hade hela sitt unga liv aldrig varit med om annat, aldrig vetat om något annat och hon såg framåt mot en existens som ej i sig inneslöt annat än arbete, samma enahanda, tunga, välsignade arbete, som ger födan ur hand i mun. Möjligen tänkte hon väl bli gift, få eget hem med sin Anders en gång — hon talade om det med en litet förlägen och glad rodnad. Men vad blir det till annat än ännu mera, ännu tyngre arbete med ansvar och oro för var dag som kommer. Barn blir det alltid övernog av och de äro alltid välkomna hur fattigt ett bondhem än är — men Gud skall veta, att om de ge glädje så ge de också arbete och bekymmer.

— Kan Anders få sig en egen gård någon gång? frågade jag Anna en kväll när vi resonerade allvar.

— Nej, egen gård kan han la allri skaffa sej, men en bra statplats kan han få. Och statfolk ha 'et bra må tro. Arbete ä de förstås, men en slipper teminstingen oro för brödfödan.

— Vill du gifta dej snart?

— Ånej, då ingen brådska. En har de bäst så länge en tjänar å ja lägger ju av lite omsänder. Bättre än ja har'et här kan ja allri få't, me snällare husbonnfolk, å tänk du, att vi har egen kammare! Då inte på alla ställen di har de inte, utan di får allt ligga i köket för de mesta. Arbete ä de mycket här, de måste en ju medge. Men ja säger de du, ja säger de, att när di ä så snälla mot en som di ä här, så va tjuven gör de om en får arbeta lite. De gör en väl gärna. Å tänk va Hilda själv står i! Hon ä minsann inte den, som låter pigera sina göra de mesta å tar själv de lättsta. Då inte många här på trakten inte som arbetar som hon inte.

Anna slutar sitt lovtal med en bekräftande nick och jag håller med av fullaste hjärta. Hilda är märkvärdig! Från morgon till kväll i fullt fläng, alltid glad, alltid vänlig, alltid en god och präktig kamrat i arbetet. Aldrig hörde jag under hela den månad jag var där ett ovänligt ord eller en otålig tillrättavisning.

— När jag ser att folk gör sitt bästa, kan jag inte begära mer, sade hon en gång på tal om arbete. Här är mycket att göra och tungt göra, och man ska' inte begära orimligheter.

För övrigt var hon ordentlig och noggrann så långt hennes begrepp sträckte sig — i en bondgård kan det ju inte gå till som i ett herrskapskök, och var Hilda i närheten så aktade sig Anna mycket noga att slarva alltför mycket med renligheten. Hilda hade dessutom ett stort och strålande sinne för humor och vi hade stunder ibland ute i köket då skrattet skallade utan hejd, så länge och stormande att bonn ibland måste pallra sig ned från drängkammaren och sömndrucken plira i dörren för att fråga vad som i all världen stod på. Vad ett skratt kan lätta och lysa upp! Vad det hjälpte mig över många svåra stunder därefter och vad bönder, när de äro bland sig själva, egentligen äro för ett muntert och glatt släkte, med uppfattning av löjligheter och situationer! Utåt äro de allvarsamma, litet trumpna och mot »herrskep» iakttaga de en förnäm tillbakadragenhet som ofta alldeles oriktigt tas för tröghet och slöhet. Ju mer man är tillsammans med bönder, ju närmare man kommer dem inpå livet, desto mer lär man sig förstå och uppskatta dem, desto mer grips man av beundran för deras sega, lugna arbete, det samma år ut och år in, ofta tröstlöst, vanligen just så givande att debet och kredit gå nått och jämnt ihop. Starka och stadiga leva de fram sitt liv, männen väderbitna och säkra av allt arbete utomhus, kvinnorna i förtid utslitna, bleka och tunna vid 30 år av barnsängar och släp från morgon till kväll. Men de äro nöjda: dagarna gå, den ena före och den andra efter, bara maten räcker och man får ha hälsan så är allting bra.

— Fy fasan du — tro aldrig på karar! var Annas ständiga och ideligen upprepade varning till mig. Ja säger de du, att ja ä så rädd för karar så dä knappt ja törs dansa me dom på logen en gång. Di lurar flickorna så dä synn å skam å mamma hon har allti sagt att dom ä de farliaste som finns.

— Då törs du väl aldrig gifta dig heller? frågar jag, ty detta är innan Anders dykt upp vid horisonten.

— Jo gifta! men innan en kommer så långt du, så ä de mycke! Innan en får dom dit du! Gifta sig det törs en väl, men var du säker på, att kan dom komma unnan prästen så gör dom.

Anna ser otroligt viktig ut och hennes runda ögon stirra rätt ut i begrundan. Anders är ännu en chimär och hennes själ har ännu inte berörts av kärlekens förunderlighet. Varför hon med den utomståendes obarmhärtighet välbehagligt dröjer vid faran av umgängelse med manfolk och okloketen av att intressera sig för dem, och aldrig kan hon i nog starka ord framhålla sin rädsla och avsky för dem.

— Du är dum, predikar jag med den förlovades säkerhet. Karar ä inte ett smul farliga. Egentligen ä de bara dumma.

— Dumma! Dom! Näej du, men jäntera ä dumma, dä va dom ä! Ä de undlit om ja ä rädd, när ja har så många bekanta flickor som de gått galet för. Har ja inte en syster kanske som kom hem i vårasse — å nu sitter hon där me en unge å pojken som ä far te'n ger tjyven i bå henne å barnet. Han har inga pengar å hjälpa dom me å nu får mamma ha dom båda två. Dä inte rolit inte å komma hem på de viset. Förr ginge ja i åna än ja tordes gå hem om de blidde så för mej. Ja säger de du — va tror du dom skulle säja hemma om du kom hem å talte om, att du skulle få en oäkta. Ja bara säger de, va tror du din mamma skulle säja?

— Det vet jag verkligen inte.

— Nä, du vet inte de, å de vet inte ja heller. Men fy tjyven, de säger ja. Förr ginge ja i åna två gånger om. Måtro, di går här å ä så styva med sina fästmän, jäntera så länge de varar, för glädjen ä inte så lång. Sen går dom där. Å pojka har inte så dom kan gefta sej å knappt så di kan hjälpa te å betala för ungen. Tror du dä så livat då? Nej, ja säger de du — fy fasan för karar! Malkus ville ja skulle gå me'n ut å gå i lördasse, men ja akta mej ja. Å tro inte på Bernhard du!

— Bernhard! Joo då, *han* ä trogen ska du se!

— Jo ja tycker de. Feck du inte ett vy från Agnes eller va hon heter i går, som sa att hon sitt'en på gatan me en annan flicka å att han vände sej bort när han feck si'na. Å de å va trogen de?

Jag blev blodröd i ansiktet av återhållet skratt och välsignar inom mig min systers blixtrande idé att pr vykort underrätta mig om min obefintlige Bernhards otrohet — så tittar jag upp och svarar med allvarsam, litet orolig röst:

— Äsch, det var nog bara hans syster som kommit till stan. Han skulle väl visa henne omkring.

— Syster, jo de trodde du allt. Nej du, han ä nog minsann inte bättre än andra inte. Å om han också skriver i brevena »din i döden» eller va de va du visa mej, så betyder de nog inte längre än te nästa vicka. Var lugn för de du! — Nä, nog ska en känna en pojk förbaskade väl om en ska va bekant me'n någe närmare, dä då säkert.

Dessa förståndiga och väl eftertänkta principer framlägges på onsdagen och kompletteras och utlägges under de följande dagarna. När lördagskvällen randas har Anna så ont i fötterna, att hon ett ögonblick nästan funderar på att stanna hemma och krypa till kojs i stället, men hon kan inte motstå frestelsen, utan drar med möda och många hädiska ord på sig helgdagskängorna, iskrudar sig dansstassen och linkar ner till vår loge, som denna gång upplåtits. Trött men strålande står hon där lutad mot väggen, pratar och fnissar med flickskocken och avvaktar att första dansen ska klämmas i av spelman. Under hela väntetiden fara hennes ögon över till pojkraden och de få en spelande förväntansfull glans — egentligen tror jag att Anna djupast in i själen har en obegriplig svaghet för manfolk och hon ser hissnande förtjust ut så fort någon av drängarna hemma trakterar henne med en liten välment klapp på de mest avrundade delarna av hennes runda lekamen. Förtjust och på samma gång oändligt förskräckt.

När äntligen de första tonerna komma drillande blir det rörelse i de skarpt avskiljda flockarna. Manfolkssidan stegar beslutsamt över till kvinnfolken och valsen går sjungande över logens glatta golv. En lång grov dräng kliver fram till Anna, låter högtidligen presentera sig av en bredvidstående flicka och nickar till uppjudning. Men Anna gör svårigheter, jag hör hennes litet suddiga röst tala något om att hon har så »förbaskade ont i fötter», ett livligt samtal om fotsvett börjar därefter mellan de två, men ledsamt nog jag får inte höra mer förrän jag redan är mitt upp i dansen. Men när nästa polkett stäms upp ser jag Anna skinande av belåtenhet svänga omkring i den långa drängens famn i total glömska av både trötthet och värk. Sen såg jag henne inte mer, men det var så mörkt, att man knappt kunde skönja handen framför sig i de svartaste krokarna, mycket mindre då känna igen någon i den virvlande farten. Bortåt ett-tiden var dansen i alla fall slut och på mycket trötta fötter vandrade jag hemåt, nästan i sömn när jag fumlade mig in i förstun och tog efter nyckeln i kammardörren. Jag sökte och sökte, den fanns inte, jag knackade på dörren, men fick intet svar, hörde endast ett sakta skratt inifrån och en viskande mansröst. Ett ögonblick blev jag klarvaken av häpnad, stod en stund i stilla grubbel

över människohjärtats förunderligheter, sen kom sömnen tung och oemotståndlig igen och med en snyftning av trötthet och leda vandrade jag sakta vägen tillbaka mot logen, steg in i ladan, kröp ned varmt och mjukt i halmen och sov tills Anna litet förlägen och med en försynt ruskning väckte mig till mjölkningen.

Vi pratade inte mycket den dagen, men när kvällen kom och dansen närmade sig igen säger Anna med en stark rodnad:

— Jo-e, nu-e — om du ville ligga på skullen i natt me. Jag ska gå dit me fäll'n så du inte behöver frysa.

Men då kan jag inte hålla mig tyst längre, min förundran står inte längre att hejda och med ivrig röst utbrister jag:

— Men Anna har du blivit tokig precis! Karar, som ä så farliga.

— Hm, småler hon, karar ja! Men inte Anders.

— Du hade ju inte träffat honom förrän i går?

— Än se'n då! Ä han inte grann du, å så förbaskade lätt han dansar sen. Tyck du inte? Jesses de va ju så en knappt rörde ve golvet. Ä tänk du, han har gått å sitt på mig ända sen i julas du, men inte vågat presantera sig. Såg du så grann han va?

— Nej det såg jag inte och inte bryr jag mig om det heller. Men om han var aldrig så grann, så skulle du väl inte låtit honom gå med in på kammaren så där med detsamma.

— Gå me! Skulle de göra någe de då? Ja säger de, skulle de göra någe de då? Om han gick me mej in hit? De va väl min sak de! Ä vi mådde väl bättre båda två, trötta som vi va etter dansen om vi la oss i soffa istället för te fara omkring på vägara i mörkre. Ä ljuse stog på borde å brann så va de anbelangar! En pratar bättre när en ligger jämte den en ska tala me å dä väl inget ont i de? Ja säger de — dä väl inget ont i det, om han ligger jämte mej? En kan la ha kyska tankar för de!

Anna är så upprörd över min kritik, att hon glöder i ansiktet och hon pratar med en iver så saliven flödar över och samlar sig i en droppe under hakan. Och jag känner mig så skamsen och generad över mina misstankar och mitt ogillande att jag aldrig säger ett ord vidare, utan under tystnad fullbordar aftontoaletten. Innan vi gå knogar Anna ned i logen med fårskinnsfällan och dansar sedan vägen framåt med ögon som blänka av förväntan och glädje ty Anders och kärleken ha lika snabbt som oväntat trängt till djupet av hennes karlskrämda hjärta och fullständigt förtagit all oro och ängslan och förutbestämda åsikter.

— Men vad ska du ta dig till sen då? frågar jag stilla, där jag vandrar vid hennes sida, plötsligt gripen av en känsla av ömkan och något som liknar ansvar. Vad ska du ta dig till om det blir fortsättning på det här?

— Ta mej te? fortsättning? Om jag blir me barn menar du?

— Ja — om du blir med barn. Ska du gå i ån då?

— Ä inte! Dä väl inte värre för mej än för andra. Ä Anders å ja ska väl gifta oss va de lider.

Ånej, det är väl inte värre för henne än för andra och hon reder sig nog. Men jag går och förundrar mig över hur snabbt en människas åskådning kan omskapas, hur raskt hon kan byta om håg och sinne och kan ej låta bli att helt förstulet le åt Annas lugna sätt att se saken, sedan den nu blivit ett oomkullrunkeligt faktum: »En kan la ha kyska tankar för de?»

Mera förtjusande ärbarhet och oskuld kan väl inte ens den strängaste sedlighetspredikant begära!

Det var ingen lätt sak att bli ledig från tjänsten efter en månad — bondpigor tas inte på månad minsann som man gör i städerna, på landet är det minsta ett halvår och det vanligaste ett år — men jag hade inte längre permission från min tidning och kände för övrigt inte heller någon vidare brinnande åtrå att stanna längre. Men för ett så remarkabelt brott mot anständighet och hävdvunna seder fordrades ett verkligt gott och giltigt skäl att framlägga, och det skälet började jag att fundera på i god tid. Ty naturligtvis kunde jag ju omöjligt lämna tjänsten, innan en annan piga skaffats i mitt ställe och pigor växa inte på trån i våra dagar varför det behövs både tid och arbete innan de kunna anträffas och uppgörelse hinner ske. Jag grubblade både hit och dit för att finna någon antaglig förevändning. En liten hjälp hade jag i den handskada jag ådragit mig, och som gjorde det omöjligt för mig att mjölka, men som Hilda utan knot böt sysslor med mig, så var det inte något tillräckligt skäl att skylla på. Mer vägande och behjärtansvärt måste det vara!

Efter mycket funderande beslöt jag att låta en aldrig existerad moster dyka upp i mina berättelser hemifrån och placerade henne som min stackars mjölkande och grismatande moders förnämsta och outhärliga hjälp hemma. Några dagar efter det jag annonserat hennes existens förkyldde hon sig och blev litet krasslig; ytterligare några dagar förflöto och hon blev allvarligt sjuk. Jag började klaga högt om »hur svårt mamma hade det» och kastade varligt fram, att jag kanske rent av blev tvungen att resa hem för att hjälpa henne. Dagen därpå var moster så verkligt dålig — underrättelserna kommo pr vykort sända av en invigd syster — att jag bad Hilda höra sig för om någon ny piga möjligen kunde uppbringas ifall det blev nödvändigt att jag reste. Av en händelse lyckades hon verkligen efter ganska kort tid få tag på en flicka, som inte var alldeles ohågad för att komma, om jag måste ge mig i väg och under sådana omständigheter avled naturligtvis min dyrkade moster knall och fall. Jag ansåg, att dödsbudet lämpligast borde bringas mig pr telefon — det fanns nämligen underbart nog en sådan på gården, ehuru ytterligt sällan använd. Och en middag, mitt under brinnande arbetstid ringde min syster, som jag instruerat i brev. Telefonen satt i »kammaren», högtidsrummet, och just den dagen ville olyckan, att bonn hade några grannar på besök och hade placerat sig och dem därinne, kaffekaskarnas mångfald hade tärts under förmiddagens lopp, så stämningen var ganska uppsluppen, när jag trädde in, kallad av bonns glättiga röst:

— Då telefon te'na. De va fästman hörde ja!

Under diverse skämtsamma anmärkningar från sällskapet fattade jag luren och ropade hallå. Och sannerligen blev inte det samtal som nu följde det svåraste prov på behärskningskonst jag någonsin i mitt liv genomgått. Långt bortifrån hördes min systers muntra röst:

— Goddag du. Har du gett grisarna ordentligt?

— Goddag — hur är det med moster?

— Du kan inte tro en sån utsökt premiär jag var på i går!

— Nej vad säger du — är hon?

— Det är inte värt du är så styv i korken nu, när du kommer hem, för nu ha vi lärt oss maxixe allihop, så du är inte ensam om det.

— I morse! När blir begravningen då?

— Det var realisation på kompaniet i går och vi köpte ett förtjusande tyg till sommardräkt åt dig, så du har något att ta på dig, när du kommer till civilisationen igen. Och så har du ett bjudningskort till ett vernissage i morgon.

— Hade hon sans i det sista säger du. Jo, jag kommer hem så fort jag kan och alldeles säkert till begravningen.

— Vi ska möta med kamera vid stationen. Lipa en skvätt nu om du kan. Tjänare.

— Adjö, adjö. Hälsa stackars mamma!

Den stunden och det samtalet glömmar jag aldrig, jag kände hur hysterin närmade sig med snabba steg. Ätminstone tror jag, att det var hysteri, för jag kände en fullständigt vanvettig böjelse att brista i gapskratt och storgråt ömsom. Runt omkring sutto bonn och hans gäster i dödstyst avvaktan och mitt minspel måste noga avvägas efter underrättelsernas gång. Men Gud ska veta, att det inte var lätt!

Emellertid uppbadades den flicka Hilda vidtalat och ett gunstigt öde ville, att hon kunde komma nästan genast, så att jag kunde få ge mig iväg redan efter tre dagar. Men de tre dagarna voro visst lika långa som alla de andra tillsammans. Jag räknade minuterna och kände en barnslig förtjusning över varje nytt klockslag, som förde mig en timme närmare slutet. Och ändå kändes det så underligt tomt och konstigt, att jag fick resa ifrån alltsammans — som om jag på något sätt begick en orätt eller lämnade något, som skulle komma mig att förnimma en stor saknad. Det blossade upp inom mig en stark ömhet för dem alla, för det liv i arbete och strävan de förde och som jag delat med dem och det var liksom om jag övergav en rätt sak och ägnade mig åt en orätt och fåfänglig.

Men när jag den sista natten kröp ner i soffan bredvid Anna, när jag för sista gången drog täcket och fällen under hakan, då rös jag till av en stormande glädje, att allt ändå var slut, verkligen och äntligen! Och jag försökte hålla mig vaken så länge som möjligt blott för njutningen att tänka på allt det jag nu gick emot av civilisation och härlighet: en riktig, bäddad säng med lakan och rena, mjuka filter — bad och tvättning så mycket jag orkade — ingen väckarklocka — inte bara fläsk, o nej, inget fläsk alls på riktigt, riktigt länge — smör — mjölk — — —

Väckarklockan ringde för sista gången, grisar och höns fodrades för sista gången, ungarna fick kaffe på sängen för sista gången. Efter frukosten packade jag och av mina kläder och övriga lösöre skänkte jag Anna så mycket jag rimligtvis vågade — en piga får inte vara generös, hon är rädd och snål om allt sitt, ger inte bort något i onödan. Anna var också rörd, och när jag till sist donerade till henne ett ohyggligt syskrin med ett månskenslandskap på locket, som hon länge och innerligt beundrat, så kände hennes tacksamhet inga gränser.

— Nä du, å hunnan du! Får ja verkligen de också. Å sakerna som ä i me? De va tjuven du. Tänk så snäll du ä'. Tack du, tack, tack! En sån kamrat får ja allri mer!

Knappt troligt, tänkte jag för mig själv och gav mig upp på vindskontoret, där jag plockade in litet av varje i klädvåg på Annas hängare. Jag knuffade in en sak här och var och tappade på golvet så mycket jag tordes och försökte få det att se ut, som om jag av slarv glömt det kvar.

Så slog avskedets stund och jag gick omkring till alla, räckte fram handen, tackade »för det som hadde vatt» och neg till avsked. Hilda tog löfte av mig att komma igen om tillfälle yppade sig, och det lovade jag högtidligt att göra. Bonn tryckte i drängkammarens dunkel min hand med ett sömnigt mummel — han låg naturligtvis och sov efter vanligheten. Anna gömde jag till sist och vi fälde båda en tår vid skilsmässan. Och Anna sade med gråtmild röst:

— Dä då fasan, att moster din skulle dö! Vi hadde de så bra ihop du å ja — nu vet en inte va de kommer för en efter dej. Å tack ska du ha för allt ja har fått!

— Å, det var inte något. Om jag nu händelsevis skulle ha glömt något, när jag packade, så får du ta det och bry dig inte om att skicka det efter mig.

— Tack du. Å hunnan, får ja de. Tror du, att du har glömt någe då?

- EDIT AHRENLÖF*
MARGARETA VARDAGSLAG en
Älvdalshistoria 4.—
- NISBET BAIN*
POLENS SISTA KONUNG och hans
samtida 5.—
- LOUIS BATIFFOL*
HERTIGINNAN DE CHEVREUSE ett
skiftesrikt och av intriger uppfyllt liv 4.50
- LOTTEN DAHLGREN*
GRANNARNA PÅ
KUNGSÄNGSGATAN ett par kapitel
ur en svensk tondiktarens historia.
Illustrerad 4.50
- JANE GERNANDT-CLAINE*
I SKUGGAN AV ETT SNILLE en
berättelse från Thomas Thorilds
dagar 4.50
- FRANCIS GRIBBLE*
DROTTNING KRISTINAS HOV och
hennes senare äventyr efter
tronavsägelsen 4.75
- UR HENNING HAMILTONS*
brevsamling 2 vol. 9.—
- AXEL IDESTRÖM*
NILENS BARN 1.50
- E. A. KARLFELDT*
FRIDOLINS POESI. Praktuppl. i
stort format med förf. porträtt.
Inb. i pergament 15.—
- FRIDOLINS LUSTGÅRD
Häft. à 1.— inb. à 2.—
- FRIDOLINS VISOR
Häft. à 1.— inb. à 2.—
- ESTER BLENDA NORDSTRÖM*
EN PIGA BLAND PIGOR 2.25
- NILS PERSONNE*
SVENSKA TEATERN från Gustaf
III:s död till Karl XIV Johans
ankomst till Sverige (1792-1810)
rikt illustrerad 5.—
- H. PREHN von DEWITZ*
MARIE ANTOINETTE. Drottning av
Frankrike, en olycklig och lättsinnig
kvinnas roman, med porträtt 3.75
- ERWIN ROSEN*
EN ODÅGAS ÄVENTYR I AMERIKA 3.50
- ALGOT RUHE*
DE TVÅ NATIONERNA roman 3.50

Noteringar:

Originalets stavning och interpunktion har bibehållits. Ett fåtal uppenbarliga fel har rättats som följande (innan/efter):

- ... ännu, sir du, så du hinner nog me' å **damtörka**. ...
... ännu, sir du, så du hinner nog me' å **dammtörka**. ...
- ... här före dej, hon hadde en me frihjul. **A** te ...
... här före dej, hon hadde en me frihjul. **Å** te ...
- ... — **A** hunnan! utbrister Anna allvarligt. ...
... — **Å** hunnan! utbrister Anna allvarligt. ...

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK EN PIGA BLAND PIGOR ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all

references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation

set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and

addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.